

Pål Ketil Botvar og Bjarke S. Mortensen

TRO, TILLIT OG TOLERANSE

Unges holdninger til menneskerettigheter i en flerkulturell kontekst

KIFO Rapport 2017: 2

STØRST AV ALT

KIFO

INSTITUTT FOR
KIRKE-, RELIGIONS- OG LIVSSYNSFORSKNING

Pål Ketil Botvar og Bjarke S. Mortensen

TRO, TILLIT OG TOLERANSE

UNGES HOLDNINGER TIL MENNESKERETTIGHETER
I EN FLERKULTURELL KONTEKST

KIFO Rapport 2017: 2

KIFO Rapport 2017: 2

Rapporten er utgitt av

KIFO, Institutt for kirke-, religions- og livssynsforskning

Pb. 37 Sentrum, 0101 Oslo

www.kifo.no

kifo@kifo.no

ISBN 978-82-92972-45-8

ISSN 0807-7517

FORORD

Denne rapporten er skrevet av Pål Ketil Botvar og Bjarke S. Mortensen ved KIFO, Institutt for kirke-, religions- og livssynsforskning. Rapporten er en del av forskningsprosjektet Tro, tilhørighet og menneskerettigheter, som blant annet har mottatt støtte fra Kirkerådets trosopplæringsmidler (Den norske kirke). Prosjektet er del av et internasjonalt forsknings samarbeid med base ved Universitetet i Wurzburg Tyskland.

Prosjektet har resultert i en rekke fagartikler, kronikker og foredrag. På norsk er det publisert artikler i *Religion og livssyn* (tidsskrift for religionslærerforeningen i Norge) (Botvar 2014), samt i et temanummer av *Prismet* om Religion og etikk i videregående skole (Botvar 2015). På engelsk er *Reflections on Human Rights and Religion in Norway* publisert på Springer forlag (Botvar 2015b). Flere artikler fra prosjektet er til vurdering hos internasjonale forlag.

I kjølvannet av avisoppslag om prosjektet har undertegnede deltatt på seminarer i regi av Kulturdepartementet og VID vitenskapelige høyskole. Det har også vært holdt foredrag om prosjektet i Den norske kirkes menigheter.

Temaet menneskerettigheter er høyst relevant i en kirkelig setting. Den norske kirke har lenge engasjert seg i dette arbeidet, spesielt gjennom Mellomkirkelig råd og det internasjonale arbeidet (Mellomkirkelig råd, Den norske kirke 2013). I Kirkerådets plan for trosopplæringen fremgår det at livstolkning og livsmestring utgjør sentrale elementer, ved siden av kristen tro i praksis og kirkens trosgrunnlag. Disse innholdselementene bidrar hver for seg til å aktualisere menneskerettighetsspørsmål. I planens temadel nevnes punkter som knytter an til menneskerettighetstematikken, slik som «Det myndige mennesket» og «ta ansvar for skaperverket, utfordres til etisk refleksjon og til selvstendige valg». Ideen om at trosopplæringen skal rette seg mot bredden av ungdommen og være tilpasset alle uavhengig av kjønn, etnisitet, funksjonsevne eller livssituasjon, peker i seg selv i retning av et menneskerettighetsperspektiv. I tillegg er det et mål at barn- og unges egne erfaringer og synspunkter skal reflekteres inn i opplæringen. Dette peker i retning av at det er behov for kunnskap om de unges forhold til menneskerettighetene.

Det har til nå vært en utbredt oppfatning om at menneskerettighetstematikk i liten grad tas opp i sin fulle bredde innenfor Den norske kirkes trosopplæring. Forskningsprosjektet og denne rapporten vil forhåpentligvis bidra med ideer og data som kirkelige medarbeidere kan trekke veksler på når man utvikler framtidige tilbud til unge innenfor rammen av trosopplæringen.

En stor takk til Sunniva E. Holberg og Maria Aase ved KIFO som har bistått med språkvask og ferdigstilling av rapporten.

September, 2017

Pål Ketil Botvar, prosjektleder

INNHOOLD

FORORD	3
INNHOOLD	4
TABELL OG FIGURLISTE	5
SAMMENDRAG	7
1 INNLEDNING	11
2 TEORETISKE PERSPEKTIVER	15
2.1 RELIGIONENS TILBAKEKOMST I OFFENTLIGHETEN	15
2.2 SOSIAL KAPITAL TEORIEN	16
2.3 MULTIKULTURALISME-PERSPEKTIVET	17
2.4 DEN HØYRERADIKALE AUTORITÆRIANISMEN	18
3 DATA OG METODE	21
3.1 STATISTISKE TESTER SOM BENYTTES	22
4 VARIABLER SOM BRUKES I ANALYSEN	25
4.1 ANALYSEVARIABLE: HOLDNING TIL MENNESKERETTIGHETER	25
4.2 FORKLARINGSVARIABLE	28
5 DE UNGES FORHOLD TIL RELIGION	33
5.1 INNDELING I LIVSSYNSGRUPPER	33
5.2 RELIGJØSITET OG RELIGIONENS ROLLE I SAMFUNNET	35
6 VERDIER OG SAMFUNNSSYN	43
6.1 SOSIAL TILLIT	43
6.2 POLITISKE DIMENSJONER	45
7 ULIKE LIVSSYNSGRUPPERS FORHOLD TIL MENNESKERETTIGHETER	47
7.1 RELIGJØSE RETTIGHETER	47
7.2 FORHOLDET MELLOM DE ULIKE RETTIGHETENE	49
8 HVILKE FAKTORER BIDRAR TIL Å BESTEMME HOLDNINGER?	51
8.1 HOLDNINGEN TIL MENNESKELIG VERDIGHET	51
8.2 HOLDNINGEN TIL FRIHETSRETTIGHETER	52
8.3 HOLDNINGEN TIL POLITISKE RETTIGHETER	56
8.4 HOLDNINGEN TIL JURIDISKE RETTIGHETER	58
8.5 HOLDNINGEN TIL SOSIO-ØKONOMISKE RETTIGHETER	59
9 AVSLUTTENDE DISKUSJON	63
10 LITTERATUR	65
11 SPØRRESKJEMA	66

TABELL OG FIGURLISTE

Tabell 3-1. Sammenlikning av sosiale kjennetegn ved KIFO 2014 og Ung i Oslo 2012. Prosent.....	21
Tabell 5-1 Fordeling på ulike livssyn blant unge 16-19 år i Oslo-området. Antall og prosent	34
Tabell 5-2 Religiøs praksis fordelt på livssynsgrupper. Prosent	36
Tabell 5-3 Religiøs tro fordelt på livssynsgrupper. Prosent og korrelasjon.....	37
Tabell 5-4 Religiøs sosialisering fordelt på livssynsgrupper. Gjennomsnitt	38
Tabell 5-5 Religionens rolle i samfunnet, fordelt på grupper. Gjennomsnitt	40
Tabell 5-6 Religion og spirituell utfoldelse, fordelt på grupper. Gjennomsnitt	41
Tabell 5-7 Religion og samfunnsutvikling, fordelt på grupper. Gjennomsnitt	41
Tabell 5-8 Skille mellom kirke og stat, fordelt på grupper. Gjennomsnitt	42
Tabell 6-1 Tillit fordelt på grupper. Gjennomsnitt	43
Tabell 6-2 Tillit til religiøse ledere. Gjennomsnitt	43
Tabell 6-3 Kontakt med andre livssyn, fordelt på grupper. Gjennomsnitt.....	44
Tabell 6-4 Opplevelse av urettferdig behandling, fordelt på grupper. Gjennomsnitt	45
Tabell 6-5 Politisk ståsted og verdidimensjoner, fordelt på grupper. Gjennomsnitt og korrelasjon....	45
Tabell 7-1 Oppslutning om religiøse rettigheter, etter grupper. Gjennomsnitt	48
Tabell 7-2 Syn på menneskerettigheter, etter livssyn. Gjennomsnitt.....	49
Tabell 8-1 Syn på tre utsagn om menneskets verdi. Prosent.....	51
Tabell 8-2 Analyse av syn på kollektiv religionsfrihet.....	52
Tabell 8-3 Analyse av syn på individuell religionsfrihet.	54
Tabell 8-4 Analyse av syn på frihetsrettigheter generelt.	55
Tabell 8-5 Analyse av syn på flyktningers rettigheter.	56
Tabell 8-6 Analyse av syn på politiske rettigheter generelt.	57
Tabell 8-7 Analyse av syn på juridiske rettigheter.	58
Tabell 8-8 Analyse av syn på barns rettigheter.	59
Tabell 8-9 Analyse av syn på unges rett til undervisning (om religion).....	60
Tabell 8-10 Analyse av syn på sosioøkonomiske rettigheter generelt.....	61

SAMMENDRAG

Denne rapporten handler om unge mennesker i Oslo-området og deres holdninger til menneskerettighetene. Disse kan deles inn i frihetsrettigheter, politiske rettigheter, juridiske rettigheter, samt sosiale- og økonomiske rettigheter. Vi er spesielt interessert i holdninger til religionsfrihet og til barn- og unges rettigheter. I analysedelen tar vi for oss støtten de ulike rettighetene oppnår i ungdomsbefolkningen. Vi ser også på hvilke faktorer som bidrar til å forklare grad av støtte. Av slike faktorer inngår sosiale bakgrunnsforhold som kjønn, foreldres utdanningsnivå og politiske ståsted. I tillegg trekker vi inn mål som dekker ulike verdidimensjoner. Som forklaringsvariabler inngår religiøsitet, religiøs tilhørighet, syn på religionens rolle i samfunnet, holdning til skillet mellom kirke og stat, mellommenneskelig tillit, tillit til samfunnsinstitusjoner, multikulturalisme, høyre-autoritærianisme, samt generelt samfunnsengasjement.¹

Tidligere gjennomførte studier tyder på at personer bosatt i Oslo er mer tolerante overfor kulturelt mangfold, enn folk andre steder i landet. De samme undersøkelsene viser at unge mennesker er mer tolerante enn eldre, ikke minst når det gjelder religiøse symboler i offentligheten. Dette bidrar til å aktualisere spørsmål knyttet til religionsfrihet.

Undersøkelsen ble gjennomført ved at ca. 1000 elever ved 20 videregående skoler i Oslo-området fylte ut spørreskjemaer i klasserommet. Skjemaene ble kodet for elektronisk databehandling og analysert ved hjelp av statistikkprogrammet SPSS. Elevene er i alderen 16 til 19 år og går på studiespesialiserende linje. Elevene fra 3. klasse har dessuten hatt faget religion og etikk. En sammenlikning med andre studier av Oslo-ungdom tyder på at materialet er tilnærmet representativt.

I rapporten deles unge inn etter religiøs tilhørighet. Omkring halvparten av utvalget opplever ikke tilhørighet til noen bestemt religiøs gruppe eller retning. Disse blir kategorisert som irreligiøse eller nyateister, avhengig av hvilken holdning de har til religion i dagens samfunn. De øvrige blir delt inn i én gruppe med tilhørighet til Den norske kirke, kalt «folkekirkelige», og i én gruppe som tilhører en religiøs minoritet («minoritetsreligiøse»). Dette kan være katolikker, muslimer, hinduer etc. I og med at utvalget er begrenset til ca. 1000 er det problematisk å dele dem inn etter trossamfunn (noen er svært små). Til tross for at vi benytter oss av grove kategorier på religiøs tilhørighet, kommer det fram interessante forskjeller mellom gruppene.

Graden av oppslutning om ulike rettigheter står sentralt i rapporten. I tillegg til å se på hvordan ulike livssynsgrupper forholder seg til rettigheter, setter vi søkelys på hvilke faktorer som er med på å støtte opp under menneskerettighetene og hvilke som bidrar til å undergrave dem.

Innenfor de fire livssynsgruppene gjør det seg gjeldende ulike syn på religion og religiøsitet. Den religiøse praksisen er generelt sett lav blant de unge. Rundt ti prosent av de folkekirkelige ber minst ukentlig. Blant de minoritetsreligiøse er andelen dobbelt så høy, men likevel ikke noe flertallsfenomen. Også blant dem vi har klassifisert som irreligiøse og ateister er det en del som ber sporadisk. Også et visst innslag av tro finner vi i de «ikke-religiøse» gruppene. Blant de folkekirkelige og

¹ Det redegjøres nærmere for de teoretiske begrepene i del 1 om teoretiske perspektiver.

minoritetsreligiøse er et flertall troende. Forestillingen om norsk religiøsitet som utpreget privat og lite praksis-orientert, blir bekreftet i undersøkelsen.

Inntrykket forsterkes når vi ser på i hvilken grad foreldrene beskrives som religiøse. Omtrent like mange beskriver foreldrene som religiøse og som ikke-religiøse. Mor fremstår som noe mer religiøst orientert enn far. Begge foreldrene beskrives som lite opptatt av at barna skal overta deres tro eller livssyn. Dette henger sammen med den utbredte forestillingen om at unge bør velge livssyn på mest mulig fritt grunnlag. De minoritetsreligiøse peker seg ut ved oftest å ha en bestevann som er religiøs. Men også en god del av de ikke-religiøse oppgir å ha en troende bestevann.

Blant de unge i Oslo er det et fåtall som mener at kirker og religiøse grupper bør gjøre seg gjeldende i samfunnslivet og forsøke å påvirke andre sektorer enn den religiøse. Slike holdninger blir farget av svargivernes eget religiøse ståsted. Unntaket gjelder støtten til undertrykte og nødlidende. Her er gruppene tilnærmet enige om kirkens rolle. For øvrig er det en tendens til å mene at kirkene bør konsentrere seg om egne medlemmers åndelige behov. Det er stor enighet om at kirker og religiøse grupper bør være tilbakeholdne med å forsøke å påvirke politiske beslutninger.

Når det gjelder mellommenneskelig tillit og tillit til samfunnsinstitusjoner er det små forskjeller mellom livssynsgruppene. De minoritetsreligiøse skiller seg noe fra de øvrige ved å ha et tillitsnivå under gjennomsnittet. En mulig forklaring kan være at de har tettere bånd til egen etniske eller religiøse gruppe. Men det henger også sammen med at de selv er en utsatt gruppe, som ikke alltid blir møtt med tillit fra samfunnet omkring. Generelt har Oslo-ungdom høy grad av sosial tillit og omgås ofte mennesker med et annet livssyn enn dem selv.

Som mulige forklaringer på holdninger til menneskerettigheter trekker vi inn mål på multikulturalisme og autoritærianisme. Multikulturalisme handler om hvordan en betrakter mangfold og innvandring. Ved hjelp av et mål på autoritærianisme forsøker vi å fange opp politiske holdninger som preger høyrepopulistiske grupperinger i vestlige land. Disse to verdidimensjonene nært knyttet til hvor en plasserer seg i det politiske landskapet.

Menneskerettighetene hviler på en grunnholdning om at alle mennesker er like mye verdt og dermed har krav på de samme rettighetene. For å fange opp de unges forhold til dette verdigrunnlaget, spurte vi om hva som gir et menneske verdi. Et klart flertall svarer at mennesker har verdi uavhengig av deres sosiale status og om deres handlinger er gode. Likevel er det mellom 40 og 50 prosent av de unge som sier seg enig i påstander om at menneskers verdi avhenger av hvordan de oppfører seg eller om de oppnår anerkjennelse fra omgivelsene. Svarene kan tyde på at ungdommene ikke er godt nok kjent med det idemessige grunnlaget som menneskerettighetene bygger på.

Personlig religiøsitet har innvirkning på holdningen til enkelte av menneskerettighetene, men ikke til alle. Grad av religiøsitet virker positivt inn på støtten til religionsfrihet og aksepten av religiøse uttrykk i det offentlige rom. Personlig religiøsitet har også en positiv effekt på støtte til flyktningers rettigheter og til sosioøkonomiske rettigheter. Derimot er det en svak negativ sammenheng mellom personlig religiøsitet og støtte til juridiske rettigheter. Religiøsitet har ingen statistisk effekt på oppslutningen om frihetsrettigheter generelt eller til politiske rettigheter.

Hvilken grunnholdning de unge har til et flerkulturelt samfunn er en av de faktorene som har mest å si for holdningen til menneskerettigheter. Verdidimensjonen kalt «multikulturalisme» har en positiv og

signifikant innvirkning på holdningen til alle de ni menneskerettighetene som inngår i analysen. Dimensjonen «autoritærianisme» har mindre betydning, men er i regelen negativt korrelert med støtte til menneskerettighetene.

Kjønn spiller en rolle for holdning til alle de rettighetene vi har sett på. Kvinner er stort sett mer støttende overfor menneskerettigheter, enn menn. Unntaket gjelder juridiske rettigheter, der menn er mer støttende, enn kvinner.

Mål på sosial tillit har som regel en positiv effekt på holdning til menneskerettigheter. Det gjelder for holdninger til kollektiv religionsfrihet, frihetsrettigheter, flyktninger rettigheter, politiske rettigheter, barns- og unges rettigheter, samt til sosioøkonomiske rettigheter generelt.

1 INNLEDNING

Denne rapporten tar for seg spørsmålt om hvordan unge med ulik livssynsmessig bakgrunn ser på ulike sider ved menneskerettighetene. Datamaterialet består av ca. 1000 spørreskjemaer, besvart av unge i alderen 16 til 19 år ved 20 videregående skoler i Oslo-området. Spørreskjema inneholder 150 spørsmål knyttet til temaene menneskerettigheter og religion. Prosjektet er en del av et internasjonalt forskningsprosjekt om holdninger og praksis blant unge i europeiske storbyer². Målet med prosjektet er å finne ut hvilken rolle religiøs tro og tilhørighet spiller for holdninger til menneskerettigheter i en flerkulturell samfunnskontekst. Rapporten inngår i prosjektet *Tro, tilhørighet og menneskerettigheter*, som har mottatt støtte fra Kirkerådets trosopplæringsprosjekt (Den norske kirke). Prosjektet får fram kunnskap om hvordan unge med ulik tilknytning til religion og livssyn ser på ulike sider ved menneskerettighetene, og i hvilken grad disse holdningene henger sammen med deres religiøse ståsted.

Undersøkelsen tar for seg unge i alderen 16 til 19 år. Dette er en gruppe det har vist seg krevende å fange opp i trosopplæringsammenheng. Et av våre siktemål er å tilføre Den norske kirke kunnskap som kan brukes i arbeidet med å utvikle et tilbud for eldre tenåringer i tilknytning til tematikken menneskerettigheter og religiøs tro.

KIFO har tidligere, i samarbeid med *Blå Kors* og *Kirkelig ressurscenter mot vold og overgrep*, samlet inn data om hvilke temaer det undervises om innenfor trosopplæringen. Blant de 300 menighetene som inngikk i studien var «menneskerettigheter/menneskeverd» temafeltet som ble nevnt oftest. Hele 8 av 10 trosopplærere oppga at de regelmessig tok for seg slike spørsmål i undervisningen. Menneskerettigheter kom dermed høyere opp på agendaen enn temaer som miljøvern, seksualitet, rusmidler og krig/fred (Botvar og Gresaker 2015: 27). Disse dataene sier imidlertid ikke hvor ofte eller systematisk det undervises om menneskerettigheter. Sannsynligvis er det først og fremst snakk om at «menneskeverd» blir tematisert i forbindelse med undervisning omkring andre temaer. Feltet oppfattes uansett som relevant for trosopplæringen, samtidig som det er behov for å utvikle dette videre som undervisningsområde.

Denne rapportens fokus er menneskerettighetenes stilling blant norsk storbyungdom med ulik religiøs tilhørighet, samt samspillet mellom menneskerettigheter, religiøsitet og andre verdiorienteringer. I et menneskerettighetsperspektiv utgjør hvert enkelt individ et mål i seg selv og ikke et middel. Man opererer ofte om første- og andre generasjons menneskerettigheter. Den første skal sikre sivile, politiske og juridiske friheter, mens den andre generasjonen av rettigheter dreier seg om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. Her retter fokuset seg særlig mot grupper som kvinner, barn og unge. I utgangspunktet er det utsatte grupperes rettigheter som først og fremst står i fare for å bli krenket.

De siste årene har økonomiske og politiske problemer ført til økende misnøye med samfunnsutviklingen i mange europeiske land. Høy arbeidsledighet, særlig blant unge mennesker, bidrar til denne frustrasjonen. Ankomsten av flyktninger og asylsøkere skaper også utfordringer. I en

² Den internasjonale forskergruppen ledes av professor i praktisk teologi Hans-Georg Ziebertz ved Universitet i Würzburg. I alt er storbyer i ca. 20 land med i studien. Studien har betegnelsen RHR 2.0 (Religion & Human Rights) og har blitt gjennomført i to omganger, 2007/08 og 2014/15.

slik situasjon blir det særlig viktig å hegne om menneskerettighetene. De representerer en basis for demokratiet. For at menneskerettighetene skal ivaretas i en tid med store økonomiske og politiske utfordringer, må de aktivt pleies og vedlikeholdes, både av statlige myndigheter og representanter for sivilsamfunnet.

Gjennom lovverk og internasjonale avtaler har staten forpliktet seg til å sikre grunnleggende menneskerettigheter for alle landets innbyggere. Men dette er ikke statens ansvar alene. I demokratiske land har innbyggerne et selvstendig ansvar for å verne menneskerettighetene. Ifølge forskere kan en skille mellom et tradisjonelt og et moderne syn på menneskerettighetene (Spini og Doise 1998). I henhold til det første synet er det statens ansvar alene å sørge for at menneskerettighetene etterleves. Det moderne synet går ut på at staten deler ansvaret med borgerne. En slik tolkning er nedfelt i sluttdokumentet fra FN-konferansen om menneskerettigheter fra Wien i 1993 (UN 1993: 25). Dersom menneskerettighetene skal ha legitimitet er det ikke nok at de nedskrives i lover, de må aktivt holdes oppe av befolkningen og av sivilsamfunnet. For at intensjonene bak menneskerettighetene skal realiseres kreves det at det utvikles en menneskerettighetskultur som innebærer at befolkningen kjenner til og identifiserer seg med dem. Dermed blir det viktig å se på hvilke faktorer som bidrar til å underbygge eller svekke den folkelige støtten til menneskerettighetene.

Historisk sett har forholdet mellom menneskerettigheter og religion vært komplisert. Prinsippet om religionsfrihet kom tidlig inn i vestlige lands grunnlover og utgjør en sentral del av menneskerettighetserklæringen fra 1948. Likevel har flere kirkesamfunn inntatt en skeptisk holdning til menneskerettighetene. I dag blir menneskerettighetene akseptert av de fleste religiøse grupper og organisasjoner, men noen ganger med et visst forbehold.

Avviklingen av statskirkesystemet i Norge henger sammen med menneskerettighetstenkning. Bak kirkeforliket på Stortinget i 2008 og Grunnlovsendringene i 2012 lå det en erkjennelse av at en nær kobling mellom kirke og stat er problematisk i forhold til prinsippet om likebehandling av tros- og livssynssamfunn. En av hensiktene med endringen var å gi Den norske kirke større frihet i forhold til staten. Men religionsfrihet handler også om å ivareta religiøse minoriteter og hindre at religion blir påtvunget personer mot deres vilje. Den aktuelle undersøkelsen bidrar til å sette søkelys på unges utfordringer i en flerkulturell kontekst, samt å se på holdninger og kjennskap til konkrete menneskerettigheter.

I prosjektet er vi opptatt av den typen engasjement som knytter seg til menneskerettighetene og de verdiene de aktualiserer, slik som likhet, rettferdighet og menneskelig verdighet. Empirien utgjør et grunnlag for å diskutere hvilke faktorer som er viktige for unge menneskers holdninger. Vi valgte å ta for oss ungdom som går på studieforbereidende linje i den videregående skolen. Dette er en gruppe som trolig vil sette sitt preg på samfunnsutviklingen fremover. På bakgrunn av tidligere studier kan man anta at ungdom i storbyen er mer tolerante overfor ulike kulturuttrykk, enn unge på mindre steder. Vi kan anta at undersøkelsen vil speile tolerante holdninger. Religionsundersøkelsen fra 2008 viste at unge i større grad enn eldre aksepterte religiøse symboler i det offentlige rom, og at Oslo-folk var mer tolerante enn folk bosatt i distriktene. For eksempel oppga hele 41 prosent av Oslo-folk at de godtok bruk av religiøse symboler i Det norske forsvaret, mot bare 17 prosent av dem som var bosatt i Trøndelag eller Nord-Norge. Blant unge under 24 år var det 30 prosent som godtok religiøse symboler i Forsvaret, mot 11 prosent blant dem over 65 år (Botvar 2010: 98). Dette viser at ungdom og storbyboere i større grad enn andre godtar religion i det offentlige rom, et aspekt ved religionsfriheten.

Samtidig som Oslo er det kulturelt og religiøst mest sammensatte området i Norge, er det også det mest sekulariserte. En stor del av de som bor her føler ikke tilhørighet til noe tros- eller livssynssamfunn og er lite religiøst aktive. Dette gjør at de lett kan føle seg fremmede overfor religiøse uttrykk og symboler de møter. Et knapt flertall av de unge i Oslo er medlem av Den norske kirke, samtidig som en betydelig andel er med i andre religiøse samfunn.³

Hvilke faktorer er viktige når en ønsker å forstå hvordan unge utvikler et engasjement for menneskerettighetene? Hva betyr religiøs tro og tilhørighet for synet på grunnleggende menneskerettigheter? Hvordan ser ungdom på retten til åpen religionsutøvelse? Hvordan forholder man seg til religiøse minoriteter og synlige former for religion? Dette er noen av spørsmålene vi tar for oss. I tillegg til bakgrunnsfaktorer som kjønn, alder, utdanning og familie, fanger undersøkelsen opp ulike aspekter ved et religiøst livssyn, slik som tro, praksis, kontakt med andre troende, samt syn på religionens samfunnsrolle. I analysen vil slike faktorer bli sett sammen med holdninger til konkrete menneskerettigheter og verdiene de bygger på. Undersøkelsen tar utgangspunkt i anerkjente teorier og måleinstrumenter utprøvd i tidligere studier. Undersøkelsen byr på mange analysemuligheter. I tillegg til temaer som religion/livssyn og menneskerettigheter, inngår spørsmål om syn på det flerkulturelle samfunn, rettferdighet og konflikter i samfunnet.

³ I henhold til tall fra Den norske kirke var 54,6 % av befolkningen i Oslo bispedømme medlem av Den norske kirke i 2015. (<https://kirken.no/nb-NO/om-kirken/bakgrunn/om-kirkestatistikk/medlemsstatistikk>)

2 TEORETISKE PERSPEKTIVER

Når vi skal undersøke unges holdning til menneskerettighetene ser vi etter teoretiske perspektiver som kan kaste lys over problemstillingene våre. I tillegg til perspektiver på religion og religiøsitet tarvi for oss det såkalte sosial kapital-perspektivet. Dette handler om hvorfor enkelte samfunn og grupperinger er mer preget av tillit og samhold, enn andre. For å forklare variasjon i holdninger til menneskerettigheter trekker vi også inn teorier om multikulturalisme og autoritærianisme.

2.1 RELIGIONENS TILBAKEKOMST I OFFENTLIGHETEN

På 1980-tallet var oppfatningen blant mange religions sosiologer at religion ville spille en stadig mindre rolle i offentligheten og i samfunnsdebatten. På 1990-tallet ble denne «privatiseringstesen» møtt med faglig motstand. Den amerikanske religionsforskeren Jose Casanova (1994) var en av dem som stilte spørsmål ved antakelsen om at religion kom til å bli fortrent til den private sfære og miste samfunnsmessig betydning. Hans «de-privatiseringstese» fikk flere støttespillere etter hvert som religion kom tydeligere til uttrykk i flere land.

I boka *Religionens tilbakekomst i offentligheten?* viser sosiologen Inger Furseth (2015) hvordan religion over tid har fått en mer sentral plass i mediene og i det politiske liv. På samme tid har religion blitt et mer komplekst fenomen, og den offentlige samtalen dreier i dag seg stadig mer om minoritetsreligion og i mindre grad om majoritetsreligion (Den norske kirke). Forholdet mellom stat og religion, samt religiøse symboler i det offentlige rom, har vært en gjenganger i den offentlige debatten, ikke minst knyttet til temaer som religiøse klesplagg, bygninger, tilrettelegging for bønn, religiøse symboler på offentlige steder osv.

Løsrivelsen mellom kirke og stat, som formelt sett fant sted 1.1.2017, men som har pågått over flere år, har skapt behov for en ny livssynspolitikk. I 2013 la det såkalte Ståsettutvalget fram utredningen *Det livssyns åpne samfunn* (NOU 2013: 1). Flertallet i utvalget anbefalte utvikling av en aktiv og ikke-diskriminerende tros- og livssynspolitikk bygd på norske tradisjoner og på menneskerettighetene. Vektleggingen av et menneskerettighetsperspektiv ble begrunnet med at Norge var i ferd med å bli et utpreget flerkulturelt samfunn med stort mangfold knyttet til tros- og livssynsspørsmål. Religionsfrihet ble i rapporten løftet fram som en grunnleggende rettighet som staten aktivt burde støtte opp under.

Måten staten forholder seg til religion på har betydning også for hvordan befolkningen skal møte det økende religiøse mangfoldet. Staten legger føringer for hva som anses som legitime og aksepterte fellesskapsholdninger. Det er ikke gitt at den gradvise utviklingen mot et flerkulturelt samfunn automatisk vil medføre økende toleranse for religiøse og kulturelle uttrykk. For at en slik utvikling skal finne sted trengs det oppbacking fra de politiske myndigheter. Selv om Oslo-befolkningen på mange måter fremstår som mer tolerant enn andre, finner man også eksempler på at religiøse uttrykk møtes med motstand. Ikke minst gjelder det uttrykk og symboler som forbindes med minoritetsreligion, som Islam. Spørsmålet om elever i den videregående skolen skal ha anledning til å samles til bønn i friminuttene førte for noen år siden til en opphetet debatt mellom politikere og religiøse ledere (Botvar 2017). I dette tilfellet sto ledere for ulike trosretninger sammen mot sentrale Oslo-politikere, som ville ha et forbud. Resultatet ble et kompromiss der elever kan samles til bønn, men uten at det etableres faste ordninger eller lokaliteter for formålet.

Det finnes som nevnt grunnlag for å hevde at religion er blitt mer synlig de siste årene. Forskingen er mer delt når det gjelder om dette vil føre til større aksept, slik Stålsettutvalget legger opp til, eller tvert imot vil skape større motstand mot religion i befolkningen.

Spørreundersøkelser tyder ikke på at den norske befolkningen har blitt mer religiøst orientert den senere tiden, snarere tvert imot. For noen år siden ble det rapportert at andelen av befolkningen som ikke tror på Gud, var større enn andelen av troende (Friestad 2013). Slike undersøkelser gir ofte sprikende resultater, avhengig av hvordan spørsmålene er formulert. Uansett er religiøsitet et flerdimensjonalt fenomen som det er krevende å fange opp og måle. Men det er lite som tyder på at nordmenn har blitt mer religiøst aktive i det siste. Til tross for en negativ trend er likevel religiøsitet en grunnfestet verdi som det tar tid å endre.

De britiske religionsforskerne David Voas og Rodney Ling (2010) hevder at samfunnets sekularisering er en av hovedårsakene til at religiøse temaer ofte forekommer i den offentlige debatten. Lavere grad av religiøsitet i befolkningen fører, hevder forskerne, til lavere aksept av religiøse uttrykk og symboler. Økende synlighet er i argumentasjonen ikke resultat av større respekt for religion, men derimot av økt motstand fra de kreftene som ønsker å holde religion borte fra det offentlige rom.

I løpet av de seneste årene har det vokst fram en ny form for ateisme i flere land, såkalt ny-ateisme eller neoateisme (Borer 2010, 137). Denne kjennetegnes av en negativ innstilling til religion, som betraktes som en foreldet verdensanskuelse som vitenskapen kan erstatte. Den nyateistiske bevegelsen har siden årtusenskiftet hatt sterke bannerførere i akademikere som Sam Harris, Richard Dawkins, Christopher Hitchens og Daniel Dennett. Sammen har de fanget opp og påskyndet utviklingen av en mer pågående form for ateisme. De aktuelle fagfolkene er motstandere av religiøse uttrykk i det offentlige rom og går inn for en total sekularisering av samfunnet.

Senere i rapporten går vi nærmere inn på hvordan tilknytning til ulike livssyn, samt religiøsitet, bidrar til å kaste lys over unge menneskers holdning til menneskerettighetene. I denne sammenheng vil vi også se nærmere på hvordan fenomenet nyateisme slår ut.

2.2 SOSIAL KAPITAL TEORIEN

Den amerikanske statsviteren Robert Putnam har med boken *Bowling Alone* (2000) etablert seg som en av de ledende teoretikere på feltet sosial kapital. Hans tanker om sosial kapital som uttrykk for «individenes relasjon til hverandre, sosiale nettverk, normer knyttet til gjensidig avhengighet og den tillit som følger av dette» har hatt stor innflytelse for hvordan man ser på samhørighet (cohesion) i et samfunn (Putnam 2000: 19). Den generelle tilliten borgerne imellom har betydning for tilliten til samfunnsinstitusjonene og for tilliten innad i de forskjellige samfunnsgruppene. Putnam skiller mellom sammenbindende og brobyggende sosial kapital (Putnam 2000: 22-23). Sosial tillit utgjør en viktig del av sosial kapital. Sosial tillit kan både være av sammenbindende art (innenfor gruppen) og av brobyggende (mellom grupper). Sammenbindende tillit binder mennesker sammen i tette enheter, samtidig som det gjerne markeres avstand til de som står utenfor. Brobyggende tillit bidrar til å binde folk sammen på tvers av de gruppene de vanligvis inngår i. Den representerer dermed en inkluderende kraft som bidrar til høyere tillitsnivå i befolkningen og økt samhandling på tvers av skillelinjer. Putnam gir denne malende beskrivelsen av de to formene for sosial kapital: «Sammenbindende («bonding»)

sosial kapital utgjør en form for sosiologisk superlim, mens brobyggende sosial kapital fungerer som sosiologisk smøreolje». (Putnam 2000: 23).

I vår sammenheng er det nærliggende å tenke at tillitsnivået mennesker imellom og nettverkene de inngår i, er av betydning for holdningen de har til menneskerettigheter. Det er naturlig å anta at høy grad av sosial kapital går sammen med støtte til ideene som menneskerettighetene representerer. Det er ikke uten videre gitt hvordan man skal måle fenomenet sosial kapital. I vår undersøkelse inngår det påstander og spørsmål som indikerer om svarpersonene tilhører en gruppe preget av sosial tillit eller ikke.

Vi har i en tidligere artikkel knyttet til prosjektet, *Sosial kapital og holdninger til religion i offentligheten* (Botvar 2015a), diskutert mål på brobyggende sosial kapital. Her identifiseres to forskjellige nivåer av brobyggende tillit: Interpersonlig (mellommenneskelig) tillit og tillit til samfunnsinstitusjoner. Tillit til samfunnsinstitusjonene operasjonaliseres ved hjelp av spørsmål som undersøker grad av tillit til sentrale samfunnsinstitusjoner som politikk, økonomi, utdanningssystem og helsevesen (Botvar 2015a: 85-86). Interpersonlig tillit operasjonaliseres gjennom spørsmålet «Tenk på dem du treffer på tilfeldig, synes du man stort sett kan stole på folk man møter?» Bekreftende svar tolkes som indikasjon på høy grad av interpersonlig sosial kapital. Svarer man negativt på spørsmålet, betraktes det som indikasjon på lav grad av sosial tillit.

Flere av våre data som har å gjøre med tillit og sosial kapital. Blant annet har vi spurt om hvor mye kontakt en har med folk fra en annen trosretning enn sin egen, og hvor mye tillit man har til trossamfunnet man selv tilhører. Dersom respondentene ikke bruker tid sammen med folk fra andre trosretninger og stoler sterkt på egne religiøse ledere, kan det tyde på sterk grad av sammenbindende («bonding») sosial kapital i konflikt med en brobyggende form for sosial kapital. Målingen av de ulike former for sosial kapital kommer vi nærmere tilbake i del fire av rapporten.

2.3 MULTIKULTURALISME-PERSPEKTIVET

Multikulturalisme er et begrep som har blitt diskutert i mange år, ikke minst i Nord-Amerika, Storbritannia og Australia. Begrepet kan i utgangspunktet knyttes til liberale, demokratiske prinsipper. Det handler om å anerkjenne etnisk og kulturell variasjon. Den type multikulturalisme som praktiseres i land som Canada, Storbritannia, Sverige og Australia dreier seg om å utvikle en politikk som anerkjenner at befolkningen har blitt kulturelt og etnisk sammensatt. Dette er ofte situasjonen i store byer, der folk med forskjellig bakgrunn, religion og språk, bor side om side. En multikulturalistisk politikk handler om å ivareta et slikt mangfold. De nevnte landene har i stor grad utviklet regler og lover som sikrer retten til å ta vare på kulturell særegenhet (Døving 2009: 43). På denne måten har multikulturalisme mye å gjøre med rettigheter og forståelsen av disse. Multikulturalisme tar utgangspunkt i antakelsen om at et individ har behov for å oppleve at ens eget språk, historie, tradisjoner og livssyn blir allment akseptert for at en skal utvikle en reell tilhørighet til samfunnet (Døving 2009: 44).

De siste årene har også Norge beveget seg i retning av å bli et multikulturelt samfunn. I den internasjonale forskningslitteraturen betraktes likevel Norge som mindre multikulturelt enn for eksempel Sverige og Storbritannia. Andelen av befolkningen som har utenlandsk bakgrunn er lavere i Norge enn i flere andre europeiske land. Lovverket er heller ikke i like stor grad preget av at man tar

hensyn til kulturelle forskjeller. Dette til tross for at Norge har lang erfaring i å forholde seg til språklige og kulturelle forskjeller. Vi har lenge hatt to offisielle språk - norsk og samisk. Det norske språket er delt inn i bokmål og nynorsk, mens det samiske er delt i sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk. Måten norske myndigheter har behandlet samene på har ikke alltid vært noe eksempel på en multikulturell politikk.

Støtten til multikulturalisme som politisk program er blitt svekket i mange land den siste tiden. Ifølge Michael Clyne og James Jupp (2011: XVI) henger dette særlig sammen med fire forhold: 1) motsetningen mellom liberale demokratier og islamsk fundamentalisme (uttrykt spesielt gjennom terrorangrep), 2) økning av innvandrere/flyktninger/asylsøkere fra fattige land utenfor Europa, 3) økonomiske og sosiale problemer som det politiske apparatet ikke klarer å løse, 4) Raskt endrede sosiale strukturer og vekslende trossystemer. Disse forholdene har til sammen bidratt til at anti-immigrasjonspartier har vokst i styrke i mange land i Europa, noe som kan tolkes som en motsats til multikulturalisme.

Multikulturalisme brukes ofte som betegnelse på et lands overordnede politikk for å håndtere mangfold. Men det kan også beskrive holdningen til personer som avviker fra flertallet når det gjelder etnisk og kulturell bakgrunn. Den australske forskeren Katharine Betts (1999) deler multikulturalisme i to: 1) ideen om at vi skal være tolerante overfor ulike kulturuttrykk (myk multikulturalisme), og b) ideen om å omfavne kulturelt mangfold (hard multikulturalisme). Holdningen til multikulturalisme henger blant annet sammen med hvordan en ser på det å ta imot flytninger og innvandrere. Et annet aspekt er om en går inn for assimilering eller integrering, det vil si om en vil at flyktninger og innvandrere skal få anledning til å holde på kulturuttrykk og tradisjoner eller ikke. I denne rapporten skal vi se nærmere på hvordan unge i Oslo-området forholder seg til kulturelt mangfold, og undersøke om dette virker inn på deres syn på menneskerettigheter.

2.4 DEN HØYRERADIKALE AUTORITÆRIANISMEN

Autoritærianisme er et begrep som ofte trekkes inn i studier av samfunns holdninger. Bærere av denne typen ideologi støtter opp om autoriteter de selv oppfatter som legitime, samtidig som de gjerne er fiendtlig innstilt overfor personer som ikke følger de samme autoritetene. Tilleggsbetegnelsen *høyreradikal autoritærianisme* ble introdusert av den canadiske sosialpsykologen Bob Altemeyer i 1981 og representerer en videreutvikling av teorien om autoritære personlighetstrekk, som blant andre Theodore Adorno stod bak på 1950-tallet.

Ved hjelp av gjentatte spørreskjemaundersøkelser kom Altemeyer fram til en måte å måle en holdningsdimensjon som fanger inn autoritetsorientering, skepsis mot fremmede, samt vilje til å følge ledere. Lydighet og gruppe-samhold er verdier som verdsettes. Målet kalte han for høyreradikal autoritærianisme (Altemeyer 1998). Det handler om å strømlinjeforme samfunnet og begrense kulturell variasjon. For å oppnå dette kan man ty til virkemidler som sosial kontroll, gruppepress og regulering av avvikende adferd. I praksis innebærer dette at en går inn for å begrense innvandring og ytringsfrihet, samt styring av samfunns moralen. I kjølvannet følger ifølge Altemeyer fordommer og intoleranse.

Ideologien kjennetegnes av vekt på lydighet, høflighet og manerer når det gjelder barneoppdragelse. Autoritære personer er opptatt av å straffe avvikende oppførsel og kontrollere den personlige friheten.

Dette har relevans for rettighetsfeltet. Vi kan forvente at slike personer er skeptiske til at alle grupper i samfunnet skal ha de samme rettighetene.

Betegnelsen høyre-orientert autoritærianisme innebærer ikke nødvendigvis at man befinner seg på ytterste høyrefløy, politisk sett. Det handler mer om en betoning av viljen til å følge konvensjoner og autoriteter. Man kan sammenlikne dette med en form for fundamentalisme. Men denne typen personer kan man også finne på politikkenes venstreside (Altemeyer 1998). I vårt prosjekt måles multikulturalisme ved hjelp av et sett av spørsmål som bygger på Altemeyers arbeid.

I henhold til Altemeyer kan religion både være positivt og negativt forbundet med høyre-orientert autoritærianisme. Amerikansk forskning har knyttet autoritærianisme og fordommer sammen med en sterk grad av religiøsitet. Forskningen har imidlertid vist at det finnes flere måter å være religiøs på. Den samme forskningen viser at bare visse former for religiøs fundamentalisme henger sammen med autoritærianisme. I hvilken grad religiøsitet og autoritærianisme henger sammen er dermed et empirisk spørsmål. Siden mye av forskningen på autoritærianisme er utført i USA og Canada vil det være interessant å se hvordan norske ungdommer stiller seg til slike ideer og undersøke hva disse har å si for holdningen til menneskerettigheter. For tiden er det mye som tyder på at politiske bevegelser med autoritære og fordomsfulle trekk er på fremmarsj i USA og Europa.

3 DATA OG METODE

Sentralt i prosjektet står religiøs tro og tilhørighet til Den norske kirke og til andre tros- og livssynssamfunn. Materialet gjør det mulig å peke på hva som særpreger unge med tilhørighet til majoritetskirken til forskjell fra andre livssynsgrupper. Den empiriske basisen er en spørreundersøkelse med over 150 spørsmål besvart av et utvalg på 1000 ungdommer, gjennomført i perioden mars—mai 2014. Med et så omfattende materiale er det mulig å bryte materialet ned på ulike undergrupper. Et siktemål er å se nærmere både på dem som tilhører majoritetsreligionen og minoritetsreligioner/livssyn. I analysen legges det opp til å sammenlikne unge som identifiserer seg med ulike livssynsposisjoner. Flertallet av ungdommene er medlem av Den norske kirke. Ved å ta utgangspunkt i ungdom fra ca. 20 skoler i Oslo-området fanger vi inn den kulturelle bredden. Datainnsamlingen dekket videregående skoler i Oslo-området, dvs. Oslo kommune, samt enkelte skoler i Follo-området og i Drammen. Det ble etablert kontakt med Religionslærerforeningen i Norge. Gjennom denne foreningen fikk vi kontakt med ca. 20 religionslærere som var villige til å bidra til å gjennomføre undersøkelsen i sine religionsklasser. I etterkant av undersøkelsen ble det utviklet et lite undervisningsopplegg. Det aktuelle forskningsprosjektet er som påpekt del av et større internasjonalt prosjekt som tar sikte på å kartlegge holdninger til menneskerettigheter i flere europeiske land, herunder nordiske.

Undersøkelsen synes å være ganske representativ for eldre tenåringer i Oslo-området. Svarprosenten er nær 100 i og med at nesten alle elevene deltok i undersøkelsen. Det var riktignok bare halvparten av lærerne som sa ja til at deres klasse skulle delta. En sammenlikning (tabell 1) med NOVAs store undersøkelse Ung i Oslo 2012 viser stor grad av sammenfall når det gjelder kjønn, foreldres utdanning, foreldres land-bakgrunn, samt religiøsitet. Dette tyder på at materialet er representativt for Oslo-ungdom i den aktuelle aldersgruppen.

Tabell 3-1. Sammenlikning av sosiale kjennetegn ved KIFO 2014 og Ung i Oslo 2012. Prosent

Opplevd tilhørighet	KIFO 2014 (16-19 år)	Ung i Oslo 2012 (15-17 år)
Gutter	49	50
Jenter	51	50
Begge foreldrene har høy utdanning	58	53
Minst en av foreldrene født i utlandet	30	32
Er medlem av et trossamfunn	69	67
Føler tilhørighet til en kristen trosretning	38	40
Tror ikke på Gud/høyere makt	27	30
	Ca. 1.000	Ca. 10.000

For å sørge for at dataene er best mulig egnet for den videre analysen er følgende bearbeidelse av datasettet gjennomført: Alle respondenter som hadde besvart mindre enn 80 prosent av spørsmålene er filtrert vekk. I alt 23 respondenter er fjernet ut fra dette kriteriet. I tilfeller der respondentene har valgt svarkategorien «vet ikke» eller ikke har svart på et enkeltspørsmål, er disse blitt tilordnet en midtkategori på variabelen. Det betyr for eksempel at de som har svart «vet ikke» på spørsmålet om det hender at de er på besøk hos mennesker som har en annen tro enn dem selv, er blitt tilordnet midtverdien «i blant». Denne måten å omkode materialet på gjøres for at respondenter som hopper over enkeltspørsmål ikke skal falle helt ut av den samlede analysen. Andelen som har svart «vet ikke» er gjennomgående svært lav.

3.1 STATISTISKE TESTER SOM BENYTTES

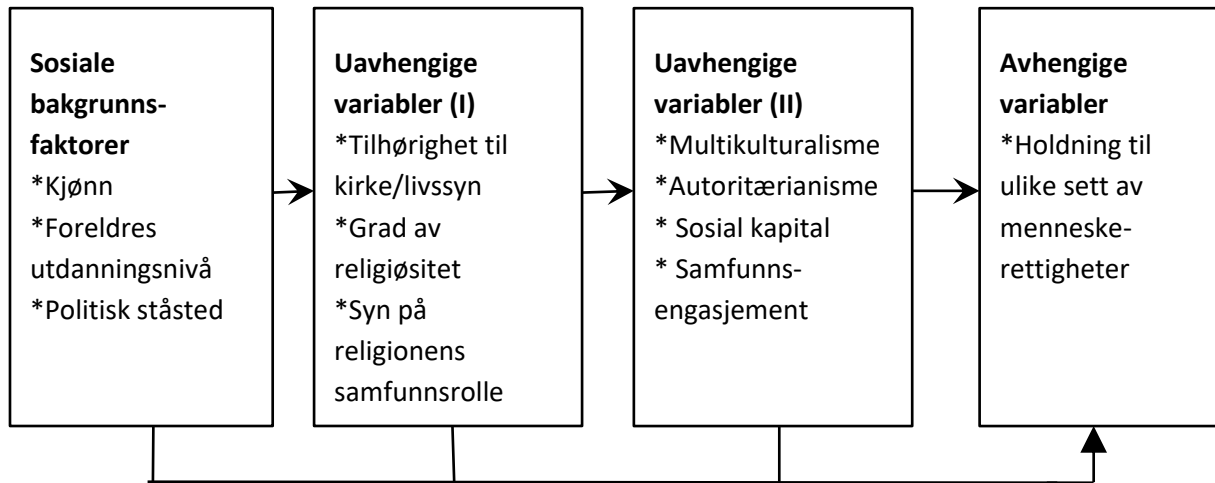
I denne rapporten benytter vi oss av flere typer statistiske tester. Disse er Spearman's rho, Pearson's r, og ANOVA. Det blir også brukt multivariate analyser i form av lineære regresjonsanalyser (se kap. 8).

Spearman's rho og Pearson's r undersøker sammenhenger mellom to variabler og gir et resultat som ligger mellom 1 og -1. Hvis resultatet er 1, betyr det at det er en perfekt sammenheng mellom de to variablene. Det vil si: Hvis 10 respondenter svarer ja på det ene spørsmålet og alle samtidig svarer ja på det andre, så er det en perfekt sammenheng mellom de to og resultatet blir 1. Dersom alle svarer ja på det ene spørsmål og nei på det andre, er der et perfekt negativt sammenheng og resultatet blir -1, da de to spørsmålene går i hver sin retning. Dersom 5 har svart ja, og 5 har svaret nei til begge spørsmål, så er det ikke noen sammenheng og resultatet blir 0. Som oftest vil verdiene ligge et sted mellom ytterpunktene -1 og 1.

ANOVA-testen undersøker hvorvidt det er signifikant forskjell på ulike gruppers gjennomsnittsverdi. Dersom man på et spørsmål kan velge svar med verdier 1 til 5 kan gjennomsnittet for en gruppe (for eksempel religiøse) være 3,41, mens en annen gruppe (f.eks irreligiøse) får gjennomsnittet 3,62. ANOVA-testen sammenligner de to gjennomsnittene og slår fast om disse skiller seg signifikant fra hverandre. Dette er nødvendig for å kunne avgjøre om det faktisk er en forskjell mellom de to gruppene.

I kapittel 8 blir det foretatt en multivariat lineær regresjonsanalyse. Formålet med denne er å avgjøre hvilke faktorer som har sterkest påvirkning på hva folk mener om konkrete menneskerettigheter. De forskjellige variablene blir målt i forhold til hverandre og i forhold til det vi undersøker. Koeffisienten *beta* angir styrken på sammenhengen mellom en uavhengig (for eksempel religiøsitet) og en avhengig variabel (holdning til menneskerettigheter) etter at det tas hensyn til innvirkning fra andre variabler. I regresjonsanalysen finner vi også fram til hvor stor andel av variansen i den avhengige variabelen som forklares av de uavhengige variablene som inngår i analysen. R^2 er et uttrykk for hvor stor forklaringskraft de utvalgte variablene har.

I rapporten benytter vi oss av følgende skjematisk analysemodell:

I den empiriske analysen som følger skal vi se nærmere på hva de ulike forklaringsvariablene betyr for variasjonen i holdninger til menneskerettigheter. For det første ser vi på sosiale bakgrunnsvariabler som kjønn, foreldres utdanningsnivå, samt ungdommenes politiske ståsted. Deretter trekker vi inn de religiøse variablene tilhørighet, grad av religiøsitet, samt syn på religionenes samfunnsrolle. Til slutt ser vi på verdi-dimensjoner som multikulturalisme, autoritærianisme og samfunnsengasjement. På bakgrunn av de teoretiske perspektivene har vi grunn til å anta at disse faktorene har noe å si for holdninger til menneskerettigheter og dermed bidrar til å forklare variasjonen i holdninger.

4 VARIABLER SOM BRUKES I ANALYSEN

I det følgende gjennomgår vi hvilke spørsmål og utsagn som benyttes når vi skal gjøre de teoretiske begrepene om til praktisk målbare størrelser. I tilfeller der flere spørsmål retter seg mot det samme fenomenet blir disse lagt sammen slik at de utgjør et samlemål, en indeks. En indeks kan for eksempel måle grad av tilslutning til en spesiell type menneskerettigheter (politiske, juridiske, sosiale etc). Enkelte spørsmål fra spørreskjemaet blir også brukt uten å være bearbeidet på noen spesiell måte.

4.1 ANALYSEVARIABEL: HOLDNING TIL MENNESKERETTIGHETER

Menneskerettighetene innbefatter et sett av prinsipper om menneskets verdi som kommer til uttrykk i lover som sikrer deres rettigheter i samfunnet. I praksis er det særlig behov for å verne minoriteters rettigheter. Majoritetsbefolkningen har sjelden samme behov for beskyttelse. Menneskerettighetene representerer imidlertid også en måte å betrakte mennesket på (menneskesyn). Hvordan respondentene ser på menneskets iboende verdi blir tematisert i rapporten.

Menneskerettighetene deles gjerne inn i forskjellige kategorier. Her bruker vi følgende inndeling: Frihetsrettighetene, de politiske rettighetene, de juridiske rettighetene, samt sosiale og økonomiske rettigheter (van der Ven et al. 2004, 98 - 104). Rettighetene dreier seg om å beskytte mennesker i bestemte situasjoner. Det er ikke alltid så stor forskjell mellom dem og noen ganger er det en viss overlapping når det gjelder hvilke aspekter de ulike kategoriene dekker.

I rapporten ser vi altså på i hvilken grad respondentene slutter opp om sivile, politiske, juridiske og sosioøkonomiske rettigheter, samt ideen om ethvert menneskes iboende verdi. Hver enkelt rettighet fanges opp og måles ved hjelp av flere spørsmål og utsagn som gjøres om til et samlemål. Enkelte av spørsmålene som inngår i indeksene behandles i tillegg separat, fordi de er særlig aktuelle i forhold til vårt tema. Dette gjelder for eksempel religionsfrihet, samt barn- og unges rettigheter.

Eksemplene som er brukt for å fange opp holdning til ulike menneskerettigheter er i noen tilfeller satt på spissen. Vi spør for eksempel om hvordan man mener at en som er anklaget for masse mord skal behandles av rettsvesenet. Dette er gjort for å få ungdommene til å tenke igjennom prinsippene rettighetene bygger på. Vi ønsker med andre ord å skille mellom dem som er positive til menneskerettighetene på et generelt grunnlag, og de som støtter dem også når de kommer i konflikt med andre hensyn og interesser.

Den første indeksen måler holdning til frihetsrettighetene. Frihetsrettighetene dreier seg om hva et menneske har frihet til å gjøre og være. Dette innbefatter frihet til religionsutøvelse, privatlivets fred, ytringsfrihet, forsamlingsfrihet, minoritetsbeskyttelse og beskyttelse mot umenneskelig behandling.

Den andre indeksen fanger opp juridiske rettigheter. Disse dreier seg om individets beskyttelse i møte med det juridiske systemet, slik som domstoler, politi og fengselsvesen, samt retten til en advokat. I spørreskjemaet blir oppslutningen om juridiske rettigheter undersøkt gjennom spørsmål som omhandler retten til beskyttelse mot tortur, retten til å tie overfor domstolen og kravet om at politiet skal ha en ransakingstillatelse før de kan trenge seg inn på privat eiendom.

De politiske rettighetene handler om retten til å delta i det politiske liv, samt retten til å forfekte sine politiske meninger uten inngripen fra statsmakt og politi. I spørreskjemaet blir disse rettighetene undersøkt ved at respondentene skal svare på hvorvidt de mener at alle skal ha rett til å inneha et offentlig embede eller en politisk stilling dersom de oppfyller lovens krav, om folk skal ha rett til å demonstrere uten at politiet eller staten forbyr det, samt hvilke rettigheter politiske flyktninger har.

De sosioøkonomiske rettighetene handler om å sikre alle lik rett til utdanning, mulighet til å forsørge seg selv og sin familie, ekstra beskyttelse av barn og deres mødre, samt understøttelse i tilfelle sykdom, handicap, m.v. Utsagnene handler altså om i hvilken grad staten er forpliktet til å avhjelpe nød. Fordi prinsippet om statens rolle som leverandør av velferd er en del av det norske samfunnssystemet, forventer vi høy oppslutning om denne typen sosiale og økonomiske rettigheter.

Alle indeksene er konstruert på samme måte. Spørsmålene måler hvor stor støtten til eller motstanden mot en bestemt kategori av menneskerettigheter. Spørsmålene besvares på en skala fra en til fem, som fanger opp om man er for eller mot utsagnet. Svarene blir deretter lagt sammen og dividert med antall spørsmål, slik at man oppnår en skala fra en til fem med middelveiden tre. Der er ikke like mange spørsmål som måler hver av kategoriene, noe som betyr at man må være varsom i sammenlikningen av de forskjellige indeksene. Hvis en indeks består av mange spørsmål øker sannsynligheten for at indeksen klumper seg sammen rundt middelveiden. Respondentenes syn på menneskets verdi undersøkes med ett enkelt spørsmål som fanger opp om respondentene mener mennesket har en verdi i seg selv eller får verdi på bakgrunn av handlinger eller status.

Frihetsrettigheter

Indeksen for frihetsrettigheter består af følgende utsagn:

- Retten til privatlivets fred:
 - Våre lover bør ivareta en borgers rett til å leve etter egen moralsk målestokk eller eget syn på rett og galt
 - Staten skal ikke blande seg inn i noen form for seksuell relasjon mellom voksne mennesker, som de fritt har valgt
- Ytringsfrihet:
 - Mennesker bør fritt kunne gi uttrykk for en hvilken som helst oppfatning
 - Barn bør få lov til å diskutere moralske ideer og temaer i skolen, uten unntak
- Forsamlingsfrihet:
 - Så lenge de ikke har ulovlige hensikter burde enhver gruppe kunne samles til offentlige møter, uansett hvor ekstreme deres synspunkter er
 - Høyre radikale politiske grupper bør ha rett til å holde offentlige møter
- Religionsfrihet:
 - Staten bør ikke blande seg inn når religion på en eller annen måte kommer til uttrykk i det offentlige rom
 - Staten skal ikke blande seg inn når en religiøs gruppe driver misjonering for sin tro
- Minoriteters rett til beskyttelse – i dette tilfelle homoseksuelles rett:
 - Homoseksuelle har samme rett til stillinger i det offentlige som andre
 - Staten skal slå ned på handlinger som diskriminerer homoseksuelle
- Frihet fra umenneskelig behandling:

- Umenneskelig behandling må være forbudt under alle forhold
- Kvinner har rett til å slippe enhver form for seksuell trakassering på arbeidsplassen

Juridiske rettigheter

Indeksen for juridiske rettigheter består av følgende utsagn:

- Retten til beskyttelse mot tortur:
 - Å utsette personer som anklages for masse mord for umenneskelig psykisk behandling er forbudt
- Retten til å tie:
 - En som er mistenkt for noe straffbart skal ha rett til å tie innfor domstolen
 - En mistenkt som sitter i varetekt skal aldri tvinges til å snakke
- Retten til ikke å bli ransaket uten rettslig kjennelse:
 - Husransakelse av politiet i private hjem er forbudt uten etter særskilt tillatelse.
 - Politiet har bare rett til å undersøke folks biler etter særlig juridisk tillatelse
- Retten til juridisk hjelp
 - En person mistenkt for gjentatte seksuelle overgrep mot barn skal ha rett til en forsvarsadvokat
 - En masse morder skal ha fri tilgang til advokat, slik at rettighetene blir ivaretatt

Politiske rettigheter

Indeksen for politiske rettigheter består av følgende utsagn:

- Retten til å stemme ved valg:
 - Alle som har vært bosatt her i landet så lenge som loven bestemmer, bør ha rett til å avgi stemme ved politiske valg
 - Alle som har vært bosatt her så lenge som loven bestemmer, bør ha rett til å stille som kandidat ved politiske valg
- Retten til offentlig protest:
 - Politiet bør ikke bruke vold mot politiske demonstranter
 - Myndighetene bør ikke forby offentlige protester, uansett hvor kontroversielt tema det gjelder
- Flyktningsrettigheter:
 - Myndighetene er forpliktet til å garantere politiske flyktningsfrihet til å reise
 - Myndighetene er forpliktet til å sørge for rimelig levestandard for politiske flyktnings

Sosioøkonomiske rettigheter

Indeksen for sosioøkonomiske rettigheter består av følgende utsagn:

- Statens ansvar angående retten til arbeide:
 - Myndighetene skal sørge for at alle som vil får jobb
 - Myndighetene skal sørge for at arbeidsløse har en god levestandard
- Statens ansvar angående retten til understøttelse:
 - Myndighetene skal sørge for at syke får pleie

- Myndighetene skal sørge for at eldre har en god levestandard
- Statens ansvar angående løn nivå:
 - Alle har rett til lik lønn for likt arbeid
 - Alle har rett til å få en rettferdig lønn
- Statens ansvar angående hvile og fritid:
 - Alle har rett til en arbeidsordning der de får mulighet til hvile og fritid
 - Å ansette personer uten å sikre dem betalt ferie bør være forbudt
- Statens ansvar angående barns rettigheter:
 - Staten skal beskytte barn mot barnarbeid
 - Myndighetene skal sørge for at barns rett til lek og fritid blir oppfylt
- Statens ansvar angående utdanning:
 - Staten skal beskytte retten til å starte religiøse friskoler
 - Myndighetene skal sørge for at alle får undervisning om religion i skolen

Vi har redegjort for hvilke utsagn og spørsmål som danner utgangspunkt for å måle holdning til ulike typer menneskerettigheter – frihetsrettigheter, politiske, juridiske og sosioøkonomiske rettigheter. De konstruerte indeksene har alle verdier fra 1 til 5 og er på tilnærmet skalanivå. De kan dermed brukes både i bivariate og multivariate analyser av materialet. Noen av indeksene er som nevnt av spesiell interesse og blir derfor analysert utenom det samlede kategorien de inngår i (religion, barn- og unges rettigheter).

4.2 FORKLARINGSVARIABLER

Vi har nå sett på analysevariablene. Vi skal nå gå over til forklaringsvariablene i analysen. Det er faktorene vi antar virker inn på holdningene til menneskerettigheter.

Bakgrunnsvariablene beskriver bakgrunnskjenntegn som kjønn, foreldres utdanningsnivå, foruten politisk sympati.

Sosial kapital

Robert Putnams tanker om brobyggende sosial kapital er i denne rapporten operasjonalisert på samme måte som Botvar har gjort det i artikkelen *Sosial kapital og holdninger til religion i offentligheten* (Botvar 2015: 85-86). For å fange opp en slik dimensjon benytter vi oss av to mål på sosial tillit, kalt mellommenneskelig tillit og institusjonell tillit. Det første målet baserer seg på et spørsmål om i hvilken grad en stoler på folk en møter tilfeldig i hverdagen. Det andre målet (institusjonell tillit) er operasjonalisert ved bruk av følgende utsagn:

- Hvor fornøyd er du i det store og hele med den økonomiske situasjonen i Norge?
- Tenk på regjeringen i Norge. Hvor fornøyd er du med måten den gjør jobben sin på?
- Og sett under ett, hvor fornøyd er du med måten demokratiet fungerer på i Norge?
- Nå vil vi gjerne at du forteller hva du synes om skole- og utdanningssystemet i Norge?
- Hvordan vurderer du situasjonen for helsetjenestene nå for tiden?
- Behandler politiet i Norge i alminnelighet mennesker på en god måte?

Svarene er kodet slik at den minst positive svarmuligheten har fått verdien en og den mest positive har fått verdien fem. Disse er siden lagt sammen og dividert med antall spørsmål slik at indeksen går fra en til fem. Disse variablene har en Cronbach's Alpha på 0,66. Dette er et mål på reliabilitet eller indre konsistens. Det viser med andre ord i hvor stor grad det er de samme personene som er henholdsvis enige og uenige i de aktuelle utsagnene. Alpha-verdien bør være 0,60 eller høyere. Stor grad av indre sammenheng mellom variablene gir grunnlag for indekskonstruksjon. Vi slår sammen de seks utsagene og deler på seks. Indeksen får verdier mellom en og fem.

Autoritære trekk

Elementer knyttet til en autoritær personlighetstype er vilje til å følge ledere, lydighet, regulere avvikende adferd og kontrollere den personlige friheten. Dette er elementer som i utgangspunktet står i et spenningsforhold til menneskerettighetsfeltet. Det er likevel et empirisk spørsmål å finne ut om det er mulig å kombinere denne typen holdninger med støtte til menneskerettighetene. Altemeyer (1998) beskriver i artikkelen *The other «Authoritarian personality»* hvordan man ved hjelp av en spørreskjemaundersøkelse kan få et inntrykk av om respondentene har autoritære tilbøyeligheter. Når det gjelder hvilke spørsmål som måler høyreorientert autoritarianisme tar vi utgangspunkt i formuleringer som Altemeyer har kommet fram til som dekkende for denne holdningsdimensjonen, slik som:

- De som kritiserer politiske og religiøse ledere bidrar bare til å skape unødig usikkerhet hos folk flest
- Det vårt land trenger er ikke flere sivile rettigheter, men snarere mer lov og orden
- Det viktigste et barn bør lære er lydighet og respekt for sine foresatte
- Kriminalitet, seksuell umoral og uorden i gatene viser at vi må slå hardere ned på avvikende grupper og urostiftere dersom vi skal beholde vår moralske standard

Reliabilitetsmålet Cronbach's Alpha viser at de fire variablene måler det samme (0,62). Indeksen er i likhet med de øvrige indeksene konstruert ved å legge sammen svarene og deretter dividere med antall spørsmål. Indeksen får dermed verdier fra en til fem.

Multikulturalisme

Undersøkelsen inneholder også spørsmål som fanger opp holdning til multikulturalisme. De siste års store tilstrømning av flyktninger, som i hovedsak skjedde etter at undersøkelsen ble gjennomført, kan ha påvirket innstillingen til kulturelt mangfold og innvandrere. Undersøkelsen gir en pekepinn om hvordan Oslo-ungdom stiller seg til det multikulturelle samfunnet. Spørsmålene som er benyttet til å lage indeksen er:

- Mangfoldet av tradisjoner som finnes blant folk i Norge er berikende
- At det finnes ulike meninger er bra og bidrar til å gjøre samfunnet vårt rikere
- Alle innvandrerne i samfunnet vårt fører til at det blir uro og spenninger

Svarene på det siste utsagnet er snudd slik at de som ikke er enige i utsagnet får høy verdi, mens de som er enige tilordnes lav verdi. Dette er gjort for å sikre at man måler en positiv innstilling til det multikulturelle samfunnet når svarene legges sammen. Det er en forholdsvis lav Cronbach's alpha for indeksen (0,58). Vanligvis regnes 0,60 som en grense for hva som er akseptabel indre sammenheng i

indeksen. I og med at alpha ligger omtrent på dette nivået, velger vi likevel å bruke indeksen i det videre. Bruken av indeksen i de empiriske analysene tyder på at målet fungerer etter intensjonene og fungerer som mål på den nevnte holdningsdimensjonen.

Samfunnsengasjement

Det finnes mange frivillige organisasjoner som er engasjert i menneskerettighetsfeltet, både religiøst funderte og ikke-religiøse. For mange inngår støtte til menneskerettighetene i et bredere samfunnsengasjement og arbeid for rettferdighet og fred. Vi antar dermed at det kan være en sammenheng mellom et generelt samfunnsengasjement og støtte til menneskerettighetene. Ved hjelp av materialet har vi mulighet for å undersøke om det gjør seg gjeldende en slik sammenheng.

For å undersøke hvordan et samfunnsengasjement spiller sammen med religiøsitet og holdning til menneskerettigheter, lager vi en indeks som gjør det mulig å måle hvor aktiv man er i samfunnet. Utsagnene som inngår i indeksen er som følger:

- Det finnes ulike måter å forsøke å forbedre ting på i Norge eller forhindre at noe går galt. Merk av om du har gjort noen av disse tingene, om du kunne tenke deg å gjøre noen av dem, eller om du aldri under noen omstendighet kunne tenke deg å gjøre noen av dem.
 - Skrive under på en underskriftskampanje
 - Være med på en boikott
 - Delta i en demonstrasjon som har tillatelse
 - Delta i en demonstrasjon som ikke har tillatelse
 - Okkupere en bygning eller en fabrikk
- Alle utsagn har følgende svaralternativer:
 - Det ville jeg aldri gjøre
 - Det kunne jeg nok ha gjort
 - Det har jeg gjort
 - Vet ikke

I og med at svarene avviker noe fra de tidligere spørsmålene, så er indeksen konstruert litt annerledes. «Vet ikke» er kodet sammen med svaret «Det kunne jeg nok ha gjort», noe som betyr at det er tre svaralternativer på de fem spørsmålene. Når svarene legges sammen og divideres med antall utsagn får vi derfor en indeks med verdier fra en til tre og ikke en til fem som for de andre indeksene. Indeksen har en Cronbach's alpha på 0,63. Grunnen til at vi har omkodet «vet ikke»-svar på denne måten er at vi ikke ønsker å miste for mange respondenter i den multivariate analysen som følger.

Operasjonalisering av religiøs tro og praksis

Ifølge flere teoretikere kan man snakke om ulike dimensjoner ved religiøsitet. Det er for eksempel vanlig å dele individuell religiøsitet inn i religiøse trosforestillinger, religiøs praksis, deltakelse i et religiøst fellesskap og medlemskap i en religiøs organisasjon (Lincoln 2003, 5-7). Siden de ulike sidene ved religiøsitet ofte er sterkt innbyrdes korrelert kan det være hensiktsmessig å operere med et samlemål på religiøsitet. Et slik er utviklet av Huber og Huber (2012) og tar utgangspunkt i følgende fem spørsmål:

- Hvor ofte tenker du på spørsmål som har med tro og religion og gjøre?

- I hvilken grad tror du at det finnes en Gud eller høyere makt?
- Hvor ofte opplever du situasjoner der du kjenner at Gud eller en høyere makt griper inn i ditt liv?
- Hvor ofte ber du?
- Hvor ofte deltar du på gudstjenester i religiøse fellesskap (kirke, moskè, synagoge el.l.)?

De fem variablene er sterkt positiv korrelert med hverandre og kan dermed inngå i en indekskonstruksjon. Hver av variablene har verdier fra 1 til 5. Ved å legge dem sammen og dele på fem oppnår vi en indeks med verdier mellom 1 og 5. Reliabelitetsmålet Cronbach`s alpha ligger godt innenfor det som er et akseptabelt nivå for indekskonstruksjon (0,81).

Syn på religionenes rolle i samfunnet

I tillegg til et mål på religiøsitet ønsker vi å ha med et mål på hvilken samfunnsrolle man ser for seg at religion bør ha. Ved hjelp av utvalgte spørsmål i spørreskjemaet er det mulig å fange opp hvilken rolle man mener kirker og andre religiøse organisasjoner bør ha i samfunnet. Det handler om i hvilken grad man mener religiøse organisasjoner skal ha en aktiv eller passiv rolle og forsøke å påvirke politiske myndigheter eller ikke. Disse holdningene har å gjøre hvordan man tenker omkring religion i offentligheten.

I spørreskjemaet inngår det fire spørsmål som kan brukes til å måle om man mener religion bør ha en aktiv samfunnsrolle eller passivt tilpasse seg samfunnets dominerende trender. Ved hjelp av de to settene av spørsmål konstruerer vi to indekser, som begge oppnår akseptabel reliabilitet. De fire påstande er:

- Påvirke samfunnet
 - Religiøse grupper bør forsøke å påvirke opinionen når det gjelder sosiale spørsmål
 - Religiøse grupper bør bruke sin innflytelse til å påvirke samfunnsutviklingen
- Tilpasse seg samfunnet
 - Religiøse grupper bør være lydhøre overfor nye ideer i samfunnet
 - Religiøse grupper bør forsøke å henge med på rådende trender i samfunnet

De variablene vi nå har beskrevet vil senere bli benyttet i den empiriske analysen hvor vi forsøker å forklare hvorfor noen er positive, mens andre er negative til ulike typer av menneskerettigheter. Men først skal vi se nærmere på hvordan ulike livssynsgrupper forholder seg til spørsmål knyttet til religion og religiøsitet.

5 DE UNGES FORHOLD TIL RELIGION

Når vi skal se nærmere på hvordan Oslo-ungdom med ulike livssyn forholder seg til menneskerettigheter er det nødvendig først å klargjøre for inndelingen i ulike livssynsgrupper.

5.1 INNDELING I LIVSSYNSGRUPPER

I denne rapporten opererer vi med følgende livssynsgrupper: ny-ateister, irreligiøse, folkekirkelige (med tilhørighet til Den norske kirke), samt religiøse minoriteter. I og med at undersøkelsen er internasjonal vil ikke alle formuleringer nødvendigvis være optimale med tanke på norske forhold. Vi mener likevel at dataene i hovedsak fanger opp norsk virkelighet på en god måte.

I spørreskjemaet blir de unge bedt om å plassere seg på en liste med i alt 17 forskjellige religiøse retninger og livssyn. Listen inneholder bl.a. kategorien «katolikk», «protestant (Den norske kirke)», «frikirkelig», «pinsevev», «muslim», «hindu», «ikke-religiøs» m.v. Man spør altså ikke om folk er medlem av en bestemt religiøs organisasjon, men hvilken religiøs retning man føler tilhørighet til. Spørsmålet er formulert slik: «Tilhører du noen av følgende religiøse retninger eller vil du beskrive deg selv som ikke-religiøs?». Ut fra spørsmålsstillingen er det sannsynlig at en del har svart at de ikke tilhører noen religiøs retning selv om de *formelt sett* er medlem av et trossamfunn. Andelen «ikke-religiøse» blir dermed større enn den ville vært hvis man hadde fokusert på medlemskap. Ved å spørre på denne måten fanger vi opp de som identifiserer seg med et trossamfunn.⁴ I det videre ønsker vi å få svar på om det er noen forskjell i hvordan unge som identifiserer seg med ulike livssyn, betrakter menneskerettighetene.

I alt 318 respondenter har svart at de tilhører et «protestantisk trossamfunn, som Den norske kirke». Vi kan ikke utelukke at vi med dette spørsmålet også fanger opp noen som ikke er medlem av Den norske kirke, men f.eks. er baptister eller medlemmer av Den danske folkekirke. For mer presist å fange opp respondenter med tilhørighet til Den norske kirke, filtrerer vi vekk respondenter som har benyttet svarkategorien, men som har foreldre som kommer fra andre land enn Norge. Dermed står vi igjen med en gruppe på 252 respondenter, som vi med rimelig sikkerhet kan anta tilhører Den norske kirke.

Tilsvarende er det i alt 251 respondenter som kan knyttes til kategorien «religiøse minoriteter». Her inngår 69 «muslimer», 59 «protestanter utenfor Den norske kirke», 21 «katolikker», 40 «andre kristne retninger», samt 33 som tilhører «andre religioner». I tillegg kaller 39 personer seg «religiøs, uten å tilhøre noen bestemt trosretning». Dette kan for eksempel dreie seg om personer som er tiltrukket av nyreligiøsitet. Alle disse gruppene inngår i kategorien «religiøs minoritet».

I tillegg til de religiøse har vi en stor gruppe som kaller seg ikke-religiøse. I de senere årene har det vokst fram en ny form for ateisme i mange vestlige land, såkalt nyateisme eller neoateisme. Ideologien kjennetegnes av en svært negativ innstilling til alle former for religion, noe man mener representerer en foreldet verdensanskuelse, som vitenskapen kan avvise og erstatte. Generelt sett er gruppen

⁴ Svarene på et annet spørsmål i skjemaet som handler om tillit til det tros- eller livssynssamfunn man er medlem av tyder på at 69 prosent av utvalget faktisk er medlem av et slikt.

nyateister motstandere av religiøsitet i det offentlige rom og går inn for sekularisering av samfunnet. Denne formen for ateisme er beskrevet av Micheal Ian Borer i hans artikkel *The new atheism and the secularization thesis* (Borer 2010: 137). I vår rapport defineres nyateister som personer som ikke føler tilhørighet til noen religion, og som samtidig stiller seg negativt til all religion. I spørreskjemaet har de svart bekreftende på utsagnet «religiøse overbevisninger, ritualer og symboler passer ikke i vår tid». I alt 202 defineres som nyateister. Den andre gruppen respondenter som ikke opplever å ha noen religiøs tilhørighet benevner vi «ilrreligiøse». De skiller seg fra nyateistene ved at de ikke slutter opp om påstanden om at religion ikke hører hjemme i dagens samfunn (N=259).

Gruppen vi kaller for «irreligiøse» er, i likhet med nyateistene, personer som ikke føler tilhørighet til noen religion. De tar imidlertid ikke avstand fra religion slik nyateistene gjør. I stedet oppfatter de religion med likegyldighet (Bruce 2002: 42).

Tabell 5-1 Fordeling på ulike livssyn blant unge 16-19 år i Oslo-området. Antall og prosent

Opplevd tilhørighet	Antall	Prosent
Romersk-katolsk	21	2,2
Protestantisk (DnK)	252	26,1
Frikirkelig	59	6,1
Pinsevevnn	16	1,6
Kristen-ortodoks	13	1,3
Annen kristen tradisjon	10	1,0
Muslimsk	65	6,7
Jødisk	3	0,3
Buddhistisk	5	0,5
Hinduistisk	17	1,8
Annen religion	6	0,6
Religiøs uten å tilhøre noen trosretning	37	3,8
Ikke-religiøs (irreligiøs)	259	26,8
Ikke-religiøs (nyateistisk)	202	20,9
Ubesvart	13	1,3
	978	101

Vi finner at det er et knapt flertall blant Oslo-ungdommen som opplever tilhørighet til en religion eller en religiøs retning (52 %), mens en nesten like stor andel opplever seg som «ikke-religiøs». Dette er en gruppe vi i det videre deler inn i nyateister, som har en negativ innstilling til religion, og irreligiøse, som ikke er negative til religion.

Svarene som gis på et annet spørsmål i skjemaet kan tyde på at ca. 70 prosent av de unge som har deltatt i undersøkelsen er medlem av et tros- eller livssynssamfunn. Denne andelen stemmer overens med tallet på medlemmer av tros- og livssynssamfunn som SSB opererer med for Oslo kommune. I henhold til SSBs tall er det omkring 50 prosent av befolkningen i Oslo kommune som er medlem av Den norske kirke. Vi antar at det samme gjelder for unge voksne. I henhold til tabellen overfor er det

bare halvparten av disse som har en følelse av tilhørighet til Den norske kirke (folkekirken). I en folkekirke som den norske vil det være mange som ønsker å stå som medlem uten at de føler seg som del av noe religiøst fellesskap.

5.2 RELIGIØSITET OG RELIGIONENS ROLLE I SAMFUNNET

I denne delen av rapporten ser vi nærmere på hvordan de ulike livssynsgruppene forholder seg til sentrale temaer i rapporten, som religion, sosial kapital, politiske holdninger og menneskerettigheter. Vi benytter bivariate metoder for å analysere forholdet mellom de ulike fenomenene. I det etterfølgende kapitlet vil det bli brukt multivariate analyser for å se nærmere på hvilke av faktorene som bidrar til å forklare variasjonen i holdninger. Holdninger til menneskerettigheter utgjør analysevariablene, mens de andre variablene omtales som forklaringsvariabler.

I boken *Religion i dagens Norge* beskriver Ida Marie Høeg (2010) i sitt kapittel *Religiøs tradering* hvordan religion fremtrer i forskjellige generasjoner. Hun beskriver hvordan den yngre generasjonen generelt er både mindre troende og har mindre religiøs praksis å vise til, enn eldre generasjoner. Unntakene er kirkegang og troen på livet etter døden. På disse to områder er de unge like religiøse som de eldre (Høeg 2010, 184). I løpet av de siste 20 årene ser det ut til å være en svak, men merkbar nedgang i de unges religiøsitet sammenlignet med tidligere generasjoner av unge (ibid). Dette har blant annet sammenheng med at de unge i mindre grad enn før sosialiseres inn i en religiøs verdensanskuelse.

Personlig religiøsitet

I det følgende skal vi se nærmere på respondentenes personlige religiøsitet. Utgangspunktet for analysen er Lincolns (2003) tanker om hva religiøsitet er. Undersøkelsen ser på hvor ofte respondentene ber, hvor ofte de går til gudstjeneste, og hvor stor vekt de legger på sin religiøse overbevisning.

Som man kan se av Tabell 5-2 er det forskjell på hvor mye de fire gruppene ber og går i kirken, men forskjellene er ikke så store som man kanskje kunne forvente. Ser man på bønn og hvor mange som i løpet av et år aldri, nesten aldri eller noen ganger ber en bønn, omfatter dette mange av de unge, også de som oppgir tilhørighet til et trossamfunn.

Vi ser at det er relativt få som ber jevnlig, men enda færre som går jevnlig til gudstjeneste. Ser vi på hvor mange som har svart at de aldri eller nesten går til gudstjeneste finner vi at dette omfatter 40 prosent av de folkekirkelige og rundt 30 prosent av de minoritetsreligiøse. Et flertall i begge gruppene går minst til gudstjeneste noen ganger per år. Dette kan tolkes som uttrykk for at de er en del av et religiøst fellesskap, men det kan også være uttrykk for familietradisjoner. Det kan f.eks. tenkes at en del folkekirkelige bare går i kirken i forbindelse med jul og andre høytider. Dette er tendenser man har avdekket i en dansk undersøkelse av religiøs praksis (Andersen & Lüchau 2011, 81-82). Den samme tendensen kan gjøre seg gjeldende blant minoritetene. Andelen som går fast til gudstjeneste eller liknende (minst månedlig) er det ca. 10 prosent blant de folkekirkelige, mot ca. en fjerdedel blant de minoritetsreligiøse. I denne gruppen finner vi altså betydelig mer religiøs aktivitet, selv om regelmessig deltakelse i religiøse aktiviteter heller ikke her er noe flertallsfenomen.

Tabell 5-2 Religiøs praksis fordelt på livssynsgrupper. Prosent

		Folkekirkelige	Minoritetsreligiøse	Irreligiøse	Ny-ateistiske
Hvor ofte ber du?	Aldri	52,0	42,2	61,0	61,4
	Nesten aldri	18,7	17,9	16,2	16,8
	Noen ganger per år	13,9	11,2	10,0	11,9
	Månedlig	4,4	8,0	3,9	3,0
	Ukentlig	6,8	10,4	4,2	5,0
	Daglig	4,2	10,4	4,6	2,0
	Total	100,0	100,0	100,0	100,0
Hvor ofte deltar du på gudstjenester i religiøse fellesskap?	Aldri	11,1	16,7	44,0	63,9
	Nesten aldri	29,4	25,9	40,9	30,2
	Noen ganger per år	50,0	33,1	13,1	5,0
	Månedlig	6,3	10,8	1,9	0,5
	Ukentlig	3,2	13,6	0,0	0,5
	Total	100,0	100,0	100,0	100,0

Ser vi på i hvilket omfang de ulike gruppene tror på en gud eller en høyere makt, blir mønsteret imidlertid et ganske annet (se Tabell 5-3). Blant de folkekirkelige er det 76,2 prosent som har svart «usikker», «tror til en viss grad på det» eller «tror helt og holdent» på en gud eller høyere makt. Tilsvarende tall for de minoritetsreligiøse ligger på 89,7 prosent, mens nyateistene og de irreligiøse ligger på henholdsvis 13,3 prosent og 33,2 prosent. Mye tyder på at religiøsitet blant norsk ungdom primært kommer til uttrykk i form av forestillinger og ikke så mye i dyrkingen av et fellesskap og eller i personlig praksis. Dette er en vanlig forestilling om nordmenns religiøse liv (Høeg 2010, 185).

Det kan synes paradoksalt at noen som er blitt klassifisert som ateister og irreligiøse kan be jevnlig. De som kaller seg ikke-religiøse og til og med sier at religion er noe negativt kan likevel ha religiøse tilbøyeligheter. Dette viser at virkeligheten ofte er mer komplisert enn spørreskjemaer legger opp til. Vi antar at dette også er «typisk norsk» – at man på den ene siden tar avstand fra religion, men på den andre siden ikke avviser at det kan være «mer mellom himmel og jord... ». Men det er også slik at mange av dem som føler tilhørighet til Den norske kirke eller til andre trossamfunn, har en beskjeden religiøs praksis å vise til. Korrelasjonskoeffisienten Spearman`s rho viser grad av sammenheng mellom livssynsmessig tilhørighet og grad av tro. Ikke uventet er det en sterk positiv sammenheng mellom å være minoritetsreligiøse og å ha en sikker tro. Sammenhengen mellom folkekirkelig tilhørighet og tro er også positiv, men noe svakere. De to andre tilhørighetene korrelerer negativt til det å tro, spesielt den ny-ateistiske posisjonen.

Tabell 5-3 Religiøs tro fordelt på livssynsgrupper. Prosent og korrelasjon

		Folkekirkelige	Minoritets-religiøse	Irreligiøse	Ny-ateistiske
I hvilken grad tror du at det finnes en Gud eller høyere makt?	Tror slett ikke på det	6,7	4,0	38,2	66,3
	Tror antagelig ikke på det	17,1	6,4	28,6	20,3
	Usikker	21,4	20,7	25,5	6,4
	Tror til en viss grad på det	42,5	31,9	7,3	6,9
	Tror helt og holdent på det	12,3	37,1	0,4	0,0
	Spearman's rho	,261**	,482**	-,317**	-,457**
	Total	100,0	100,0	100,0	100,0

Korrelasjonskoeffisient: Spearman's rho

I det følgende vurderer vi, med utgangspunkt i Lincolns definisjon, den religiøsiteten som preger de fire gruppene i undersøkelsen. Ikke overraskende kan de irreligiøse og ateistene i det store og hele klassifiseres som lite religiøse. Veldig få har en religiøs praksis, så godt som ingen går regelmessig i kirken, og trosforestillinger har liten betydning for dem. Heller ikke de folkekirkelige oppnår høy score på religiøsitetmålene. Det er få som har en religiøs praksis som ligger på høyt nivå. 15,6 prosent i denne gruppen ber en til tre ganger i måneden eller oftere, det religiøse fellesskapet dyrkes ikke av så mange, kun 9,5 prosent går til gudstjeneste minst en gang i måneden. Dette er langt høyere enn i de andre gruppene. Der de folkekirkelige skiller seg fra ateistene og de irreligiøse er i hvilket omfang de tror på en gud eller en høyere makt. I alt 54,8 prosent oppgir at de til en viss grad eller helt og holdent tror på en gud eller høyere makt.

For minoritetenes ser mønsteret annerledes ut. I likhet med de folkekirkelige er det ikke et overveldende antall som ber hyppig (minst månedlig), 28,8 prosent har en slik praksis, mens 24,4 prosent går i kirken minst en gang i måneden. Dette er også gruppen som er mest sikre på sine egne religiøse forestillinger. Hele 69 prosent tror til en viss grad eller helt og holdent på Gud eller en høyere makt.

Alt i alt viser resultatene at storbyungdommen er lite religiøse. Kun minoritetsgruppen skiller seg ut ved at respondentene scorer høyt på målene. Men selv i denne gruppen er det bare omkring en av fire som scorer høyt på alle tre. Grace Davies teori om «vicarious religion» kan gi en mulig forklaring på dette mønsteret. Ifølge Davie (2007) overlater de mindre aktive medlemmene av kirken til de aktive å sørge for at kirken opprettholder sin lære og praksis. Mindre aktive medlemmer kan til gjengjeld benytte seg av kirken når de ønsker det. Dette skjer oftest i forbindelse med kirkens riter, som dåp, ekteskap, m.m. (Davie 2007). Hennes teori fremheves ofte når man skal forklare hvorfor det er så få nordmenn som kan kaller seg religiøse, samtidig som så mange er medlemmer i folkekirken.

Religiøs sosialisering

Religiøs sosialisering er en mye brukt forklaring på hvordan ungdom utvikler et religiøst livssyn. David Voas og Stephanie Doebler har redegjort for denne teorien i artikkel *Secularization in Europe* (2013). Her hevder de at den primære årsaken til at den yngre generasjon fremstår som mindre religiøs enn de eldre, er fraværet av religiøs oppdragelse. Når man ser på hvilke verdier europeiske foreldre har markert som viktige i den europeiske verdiundersøkelsen, så er oppdragelse etter religiøse normer en av de verdiene som blir markert som minst viktig. I vår undersøkelse finnes det spørsmål som gjør det mulig å undersøke dette i en norsk kontekst. Graden av religiøs sosialisering kan bidra til å forklare forskjeller i religiøsitet mellom minoriteter, folkekirkelige, irreligiøse og ateister. Man må imidlertid ta et visst forbehold når det gjelder resultatene fordi respondentene er blitt spurt om å vurdere andres holdninger til et gitt emne. Dermed blir resultatene ikke så valide som de hadde vært om man hadde spurt foreldrene selv. Til tross for dette kan spørsmålene gi innsikt i ulikhetene mellom livssynsgruppene.

Tabell 5-4 Religiøs sosialisering fordelt på livssynsgrupper. Gjennomsnitt

	Folkekirkelige	Minoritetsreligiøse	Irreligiøse	Ny-ateistiske	Gjennomsnitt
Fars forhold til religiøs tro	2,86	3,49	1,93	1,81	2,52
Mors forhold til religiøs tro	3,33	4,01	2,34	2,15	2,97
Beste venns forhold til religiøs tro	2,67	3,08	2,27	1,87	2,48
Hvor viktig er det for din far at du deler hans tro eller livssyn?	1,78	2,32	1,47	1,4	1,73
Hvor viktig er det for din mor at du deler hennes tro eller livssyn?	1,88	2,6	1,47	1,4	1,83

Verdier: 1 = absolutt ikke troende, 5 = tror absolutt

Som vi ser av Tabell 5-4 har minoritetene generelt høyere gjennomsnittlig score på de fire spørsmålene, enn de øvrige gruppene. I følge respondentene i minoritetsgruppen er deres foreldre og beste venn oftere religiøse, enn hos de andre gruppene. Det er også viktigere for deres foreldre at den unge deler foreldrenes religiøse tro.

De folkekirkeliges foreldre og beste venn blir ikke vurdert å være religiøse i samme omfang som minoritetenes, men de scorer høyere enn de irreligiøse og ateistene. Det samme gjør seg gjeldende når man ser på hvorvidt foreldrene vil at respondentene skal dele deres overbevisning. Her ligger de gjennomsnittlig 0,4 poeng høyere enn de irreligiøse og ateistene, men er stadig på et lavt nivå. Mye tyder på at norske foreldre generelt legger liten vekt på at barna deler deres tro. En kan hevde at de legger mer vekt på barnas rett til å bestemme eget religiøse ståsted. Noen vil si at dette skyldes individualisering av samfunnet. Det kan ses som støtte til prinsippet om den enkeltes religionsfrihet.

Den samme tendensen ser vi når foreldre som er medlemmer av Den norske kirke, velger å la være å døpe barna sine (Høeg og Gresaker 2015, 92). De irreligiøse og ateistene fremstår som ganske like i spørsmålene omkring religiøs sosialisering, bortsett fra når man ser på den beste vennens forhold til religion. Her ligger ateistene lavere enn de irreligiøse, noe som understreker at det er grunn til å operere med to distinkte grupper og ikke blande dem sammen. Forskjellen mellom de ulike gruppene kommer også fram i synet på religionens rolle i samfunnet, som vi skal se nærmere på i neste avsnitt. Når det gjelder skillet mellom irreligiøse og nyateister tar det nettopp utgangspunkt i syn på religions samfunnsrolle, noe vi kommer tilbake til.

Alt i alt tyder gjennomgangen på at det er en klar sammenheng mellom det å ha religiøse foreldre og selv å være religiøs. Materialet gir dermed støtte til teorien om den religiøse sosialiseringens betydning.

Religionens rolle i samfunnet

I det følgende skal vi se på hvordan respondentene betrakter religionens rolle i samfunnet. Spørreskjemaet inneholder en rekke utsagn som er utviklet for å fange opp dette.

Dette er i den videre analysen gruppert i følgende temaer:

Sosiale problemer, nasjonal kultur, spirituell utfoldelse, religionenes forhold til samfunnet og skillet mellom kirke og stat. Alle de ti utsagnene besvares med følgende valgmuligheter: Jeg er helt uenig, jeg er uenig, jeg er verken uenig eller enig, jeg er enig, eller jeg er helt enig. Disse har verdiene en til fem. Verdien tre er altså middelveidien på skalaen.

Som det kan leses ut av Tabell 5-5 så er respondentene generelt sett imot at religiøse grupper blander seg i sosiale og nasjonalkulturelle spørsmål. Vi ser et mønster i svarene. Minoritetene er de som er minst imot at religiøse grupper har en offentlig rolle, deretter kommer de folkekirkelige, de irreligiøse og til sist ateistene, som uttrykker størst motstand mot religion i samfunnet. Det er imidlertid et interessant unntak fra dette mønsteret. Når det gjelder spørsmålet om hvorvidt religiøse grupper bør stille seg på de undertryktes side ligger gjennomsnittet for samtlige grupper på ca 2,45. Dette er altså et punkt der alle gruppene har samme oppfatning om kirkers og religiøse miljøers samfunnsansvar.

Hovedmønsteret ser ut til å sammenfalle med det vi fant når det gjaldt grad av religiøsitet. Minoritetene scorer høyest etterfulgt av de folkekirkelige, de irreligiøse og ateistene. Det ser altså ut til å være et sammenfall mellom religiøsitet og om man mener at religion bør ha en plass i samfunnet. Dette underbygges av en korrelasjonstest mellom spørsmålene i Tabell 5-5 og spørsmålet «I hvilken grad tror du at det finnes en Gud eller høyere makt?» Med unntak av spørsmålet om hvorvidt religiøse grupper bør stille seg på de undertryktes side, er det en klar sammenheng mellom utsagnene og spørsmålet om troen på gud eller en høyere makt. Dette underbygger tesen om at religiøsitet har betydning for hvilken rolle man mener religion skal ha i offentligheten.

Tabell 5-5 Religionens rolle i samfunnet, fordelt på grupper. Gjennomsnitt

	Folkekirkelige	Minoritetsreligiøse	Irreligiøse	Ny-ateistiske	Gjennomsnitt
Religiøse grupper bør alltid stille seg på de undertryktes side	2,56	2,46	2,41	2,41	2,46
Religiøse grupper bør forsøke å påvirke opinionen når det gjelder sosiale spørsmål	2,62	2,69	2,29	1,92	2,4
Religiøse grupper bør bruke sin innflytelse til å påvirke samfunnsspørsmål	2,89	2,92	2,59	1,89	2,61
Religiøse grupper bør ta et ansvar for utviklingen i samfunnet	2,74	2,83	2,46	1,95	2,52
Religiøse grupper bør sammen med staten ta ansvar for nasjonal kultur	2,88	2,94	2,53	1,95	2,61
Religiøse grupper bør beskytte landet mot innflytelse utenfra og bevare landets tradisjoner	2,51	2,59	2,25	1,98	2,35

Verdier: 1 = helt uenig, 5 = helt enig

Tabell 5-6 gir et inntrykk av hvordan respondentene ser på religiøse gruppers rolle når det gjelder å utvikle medlemmenes religiøse liv. Som vi ser anerkjenner respondentene jevnt over en slik rolle. Samtlige av gruppene, med unntak av ateistene, plasserer seg i overkant av verdien 3, noe som betyr at de i sum har en svak positiv innstilling. Ateistene ligger på et lavere nivå enn de øvrige gruppene, men scorer likevel bare litt under verdien 3, hvilket tyder på at de generelt sett inntar en åpen holdning til spørsmålet.

Tabell 5-6 Religion og spirituell utfoldelse, fordelt på grupper. Gjennomsnitt

	Folkekirkelige	Minoritetsreligiøse	Irreligiøse	Ny-ateistiske	Gjennomsnitt
Religiøse grupper bør konsentrere seg om medlemmenes åndelige utvikling	3,12	3,25	3,17	2,95	3,13
Religiøse grupper bør først og fremst skape rom for dype, åndelige opplevelser	3,12	3,13	3,14	2,85	3,12

Verdier: 1 = helt uenig, 5 = helt enig

I Tabell 5-7 finner vi en oversikt over i hvilken grad respondentene mener religiøse grupper bør tilpasse seg tiden de lever i. Som det fremgår av tabellen er det stor tilslutning til et slikt standpunkt, gjennomsnittet ligger på 3,83. Det er verdt å merke seg at i disse spørsmålene er det ateistene som scorer høyest med et gjennomsnitt på henholdsvis 4 og 3,49 på de to spørsmålene, mens minoritetene scorer lavest, med henholdsvis 3,63 og 3,13.

De folkekirkelige plasserer seg her tett opp til de irreligiøse og ateistene. Dette kan tyde på at de ønsker seg en kirke som reflekterer deres ståsted og verdier. De ser ut til å gå inn for at kirkene stadig skal oppdatere budskapet i tråd med endringer i samfunnet. Minoriteter er den mest religiøse gruppe i datasettet, noe som kan forklare at de ikke mener religiøse grupper i samme grad behøver å tilpasse seg samfunnet omkring. De har den laveste scoren av gruppene. Men også minoritetene ligger et godt stykke over midtverdien tre, noe som betyr at også de er positivt innstilt til justeringer, men ikke i like stor grad som de andre gruppene.

Tabell 5-7 Religion og samfunnsutvikling, fordelt på grupper. Gjennomsnitt

	Folkekirkelige	Minoritetsreligiøse	Irreligiøse	Ny-ateistiske	Gjennomsnitt
Religiøse grupper bør være lydhøre overfor nye ideer i samfunnet	3,81	3,63	3,9	4,00	3,83

Verdier: 1 = helt uenig, 5 = helt enig

I Tabell 5-8 ser vi på hvordan respondentene oppfatter skillet mellom religion og politikk. Spørsmålet som er brukt er: «Storting og regjering skal ta beslutninger om utdanning og skole, helt uavhengig av hva religiøse ledere mener». Som vi kan se er gjennomsnittet for alle gruppene samlet på 4,0. Det vil si at det er stor grad av støtte til at de politiske myndigheter tar selvstendige beslutninger, også på områder som berører de religiøse gruppene. De forskjellige gruppenes støtte til utsagnet er i tråd med det en kan forvente å finne ut fra det vi tidligere har sett. Ateistene er de som i størst grad gir sin støtte til utsagnet, etterfulgt av de irreligiøse, de folkekirkelige og til sist minoritetene. Bildet samsvarer i stor grad med fordelingen av religiøsitet. Samlet sett gir ungdommene støtte til er klart skille mellom religion og politikk eller kirke og stat.

Tabell 5-8 Skille mellom kirke og stat, fordelt på grupper. Gjennomsnitt

	Folkekirkelige	Minoritetsreligiøse	Irreligiøse	Ny- ateistiske	Gjennomsnitt
Storting og regjering skal ta beslutninger om utdanning og skole, helt uavhengig av hva religiøse ledere mener	3,94	3,56	4,10	4,47	4,00

Verdier: 1 = helt uenig, 5 = helt enig

Det klare ønsket om å skille kirke og stat peker i retning av Karel Dobbelaeres (2004) tanker i *Secularization: An Analysis at Three Levels*. Her skriver Dobbelaere at et av kjennetegnene ved religion i det moderne samfunn er at den blir fortrent fra de andre samfunnsfærene, som politikk, utdanning, m.v. Religion er noe man mener tilhører den private sfæren og ikke bør bevege seg over i den offentlige sfæren. I det siste har flere teoretikere stilt spørsmålsteget ved om religion virkelig er blitt et privat anliggende og om en slik utvikling også har problematiske sider. Religionens plass i det offentlige rom berører i høy grad spørsmålet om religionsfrihet.

6 VERDIER OG SAMFUNNSSYN

6.1 SOSIAL TILLIT

I det følgende skifter vi fokus til å se på hvordan sosial kapital i form av tillit og nettverk, fordeler seg på livssynsgruppene. Som forklart i teorikapitlet er sosial kapital især knyttet til den tilliten som finnes mellom mennesker i samfunnet og til samfunnets institusjoner. I denne rapporten blir sosial kapital fanget opp ved å se på sosial tillit, samt grad av kontakt på tvers av trosskiller.

I den øverste rekken i Tabell 6-1 ser man gjennomsnittet for mellommenneskelig tillit. Folkekirkelige, irreligiøse og ateister ligger ganske nær hverandre. Gjennomsnittet ligger mellom 3,22 og 3,31. Dette betyr at disse samlet har en svakt positiv innstilling til mellommenneskelig tillit. Minoritetene skiller seg fra de andre gruppene. De har et gjennomsnitt på 2,94, noe som gir dem en svakere posisjon i forhold til mellommenneskelig tillit. Gjennomsnittet er her klart annerledes enn de øvrige gruppene.

Når vi ser på tilliten til samfunnsinstitusjonene er gjennomsnittet for gruppene mer likartet. Igjen finner vi at minoritetene har lavest score på sosial tillit. Når det gjelder de øvrige gruppene ligger man så tett opp til hverandre at det er liten grunn til å snakke om forskjeller.

Tabell 6-1 Tillit fordelt på grupper. Gjennomsnitt

	Folkekirkelige	Minoritetsreligiøse	Irreligiøse	Ny-ateistiske	Gjennomsnitt
Mellommenneskelig tillit	3,22	2,94	3,31	3,26	3,18
Tillit til samfunnet	3,80	3,58	3,73	3,68	3,80

Verdier: 1 = lav, 5 = høy

En mulig forklaring på, hvorfor minoritetene har et svakere tillitsnivå kan være på bakgrunn av spenningen Putnam beskriver mellom «sammenbindende tillit» (bonding) og «brobyggende tillit» (bridging). Som beskrevet i teorikapitlet oppstår dette når en liten gruppe ekskluderer dem som står utenfor gruppen og i stedet lukker seg om seg selv. Dersom dette er årsaken til at minoritetene har mindre tillit, så vil det komme til syne i to andre spørsmål: I hvor høy grad de har tillit til ens religiøse ledere og i hvor stort grad de omgås mennesker som ikke deler deres religiøse overbevisninger.

Tabell 6-2 Tillit til religiøse ledere. Gjennomsnitt

	Folkekirkelige	Minoritetsreligiøse
Hvis du tilhører en religion, hvor liten eller stor tillit vil du si at du har til ledelsen innenfor din religion?	5,79	6,49

Verdier: 1 = lav, 10 = høy

I Tabell 6-2 ser vi hvordan folkekirkelige og minoriteter ser på sine religiøse ledere. Vi har kun tatt med disse gruppene fordi spørsmålet ikke gir mening for dem som ikke tilhører noen religion. Som man kan se ligger gjennomsnittet for minoritetene betydelig høyere enn hos de folkekirkelige, noe som tyder

på at de har høyere grad av sammenbindende tillit, som står i et spenningsforhold til brobyggende tillit. Dersom minoritetene ikke omgås folk fra andre trossamfunn kan det forsterke denne tendensen.

Som vi ser av Tabell 6-3 er imidlertid ikke dette tilfellet. Minoritetene scorer konsekvent høyest når det gjelder hvor mye de omgås folk fra andre trosretninger, også på fritiden. Det virker derfor ikke sannsynlig at høy grad av sammenbindende tillit er forklaringen på lavere grad av brobyggende tillit i denne gruppen. Det kan legges til at det ikke er noen grupper som svorer under middelveien 3 på noen av spørsmålene, noe som betyr at trosforskjeller ikke er til hinder for at ungdommene skal omgås hverandre.

Tabell 6-3 Kontakt med andre livssyn, fordelt på grupper. Gjennomsnitt

	Folkekirkelige	Minoritetsreligiøse	Irreligiøse	Ny-ateistiske	Gjennomsnitt
Snakker du noen gang med mennesker som har en annen tro/et annet livssyn enn du selv har?	3,74	4,02	3,9	3,73	3,85
Er du på fritiden sammen med mennesker som har en annen tro/et annet livssyn enn du selv har?	3,45	3,8	3,65	3,43	3,45
Hender det at du er på besøk hos mennesker som har en annen tro/annet livssyn enn du selv?	3,06	3,49	3,3	3,22	3,8

Verdier: 1 = aldri, 5 = svært ofte

Dersom det er ikke er tette bånd til egen gruppe, eller sammenbindende sosiale kapital, som forklarer hvorfor minoritetene har lavere tillit til samfunnet og sine medmennesker, hva er da forklaringen? I Tabell 6-4 kan vi muligens finne svaret. Som vi ser opplever minoriteter i større grad enn de øvrige gruppene å bli utsatt for diskriminering på bakgrunn av etnisk og religiøs tilhørighet. Det kan gjøre at deres tillit til omgivelsene svekkes. En annen forklaring kan vi finne i Dag Wollebæks (2013) rapport *Religion og sosial kapital*. Han konkluderer her med at minoriteters lavere sosiale kapital i Norge kan ha sammenheng med at de kommer fra land preget av lav grad av sosial kapital (Wollebæk 2013: 89).

Tabell 6-4 Opplevelse av urettferdig behandling, fordelt på grupper. Gjennomsnitt

	Folkekirkelige	Minoritetsreligiøse	Irreligiøse	Ny-ateistiske	Gjennomsnitt
Hvor ofte har du blitt urettferdig behandlet på grunn av religion	1,62	2,17	1,53	1,71	1,76
Hvor ofte har du blitt urettferdig behandlet fordi du tilhører en bestemt folkegruppe	1,49	2,06	1,46	1,55	1,49

Verdier: 1 = aldri, 5 = svært ofte

Denne gjennomgangen viser at de unge generelt sett har høy grad av sosial tillit. Minoritetene skiller seg likevel ut ved generelt å ha noe lavere tillitsnivå. En mulig forklaring er at de oftere opplever diskriminering, men det kan også ha sammenheng med at de kommer fra land der sosial tillit står lavt i kurs.

6.2 POLITISKE DIMENSJONER

I det følgende skal vi se på den ideologiske og politiske innstillingen hos de forskjellige gruppene. I undersøkelsen blir de unge bedt om å gi uttrykk for sine politiske standpunkter på en skala fra en til ti, hvor én er svært venstreorientert og ti svært høyreorientert.

Tabell 6-5 Politisk ståsted og verdidimensjoner, fordelt på grupper. Gjennomsnitt og korrelasjon

	Folkekirkelige	Minoritetsreligiøse	Irreligiøse	Ny-ateistiske	Gjennomsnitt
Multikulturalisme	3,90	3,86	4,06	3,77	3,90
Autoritærianisme	2,96	3,06	2,71	2,63	2,84
Venstre-høyre plassering (1-10)	6,63	5,81	5,78	6,24	6,11
Politisk holdning og multikulturalisme, korrelasjon	-,359**	-,005	-,228**	-,346**	-
Politisk holdning og autoritær, korrelasjon	,349**	-,069	,279**	,278**	-

Korrelasjonskoeffisient: Pearsons r

I Tabell 6-5 ser vi på sammenhengen mellom multikulturalisme og politisk overbevisning, dvs hvor man plasserer seg på den politiske skalaen. Minustegn foran koeffisienten betyr det at det er en positiv sammenheng mellom det å være venstreorientert og det som blir målt (multikulturalisme eller autoritærianisme). Er koeffisienten positiv betyr det at der er en positiv sammenheng mellom å være høyreorientert og de to verdidimensjonene. Når man prøver å finne ut av hvordan folks politiske

preferanser henger sammen med plasseringen i forhold til andre verdidimensjoner, blir det ganske tydelig at det er en sammenheng mellom å være høyreorientert og å ha en autoritær oppfatning, samt mellom å være venstreorientert og være positiv innstilt til det multikulturelle samfunnet. Dette faller inn i et klassisk mønster, som følger de vanlige ideologiske inndelinger i Norge. Det er imidlertid overraskende at minoritetene faller helt utenfor dette mønsteret. I denne gruppen er det ingen signifikant sammenheng mellom politisk standpunkt og det å ha en autoritær oppfatning eller være tilhenger av et multikulturelt samfunn. Minoritetene kan være preget av å ha bakgrunn fra samfunn som ikke er dominert av de samme politiske ideologier som i Norge.

Gjennomgangen av politiske holdninger viser altså at de unge som regel plasserer seg nær midten av det politiske spektrum. De fire livssynsgruppene har imidlertid et betydelig antall som er høyreorientert, og da særlig ateistene og de folkekirkelige. Analysen av oppslutning om multikulturalisme og autoritære trekk viser at det generelt sett er stor oppslutning om multikulturalisme blant de unge. Blant ateistene og de irreligiøse finnes det en tydelig motstand mot autoritære trekk, mens de folkekirkelige og minoritetene scorer nær gjennomsnittet. Som forventet er det en sammenheng mellom å støtte opp om multikulturalisme og å være venstreorientert. På sammen måte er det en sammenheng mellom det å være høyreorientert og ha autoritære oppfatninger. Imidlertid er det verdt å merke seg at disse sammenhengene ikke finnes blant minoritetene, noe som muligens har sammenheng med at mange av dem kommer fra kulturer hvor disse tendensene ikke er fremtredende.

7 ULIKE LIVSSYNSGRUPPERS FORHOLD TIL MENNESKERETTIGHETER

I denne delen skal vi se på de ulike gruppenes forhold til menneskerettigheter. Som nevnt i metodekapitlet er menneskerettighetene delt inn i ulike kategorier: frihetsrettigheter (herunder religiøse rettigheter), politiske rettigheter, juridiske rettigheter og sosioøkonomiske rettigheter. Men siden religion er et sentralt tema i denne rapporten løfter vi fram noen av spørsmålene som omhandler religiøse rettigheter, til tross for at dette tema også inngår i noen av samlemålet for menneskerettigheter. Det samme gjelder barn- og unges rettigheter som er en del av de sosioøkonomiske rettighetene. Analysen starter med de unges forhold til religiøse rettigheter og går deretter over i en analyse av de ulike menneskerettighetene.

7.1 RELIGIØSE RETTIGHETER

Som man kan se av Tabell 7-1 så fordeler oppslutningen om de forskjellige spørsmålene seg i tre grupper. De to første spørsmålene handler om individuell religionsfrihet. De tre neste handler kollektiv religionsfrihet. Det siste spørsmålet tar for seg unges rett til å få undervisning i religionsfaget. Det siste spørsmålet er det en klar positiv tilslutning til. Når det gjelder hvordan de forskjellige gruppene forholder seg til spørsmålene fremkommer det et ganske tydelig mønster. Ateistene er generelt skeptiske til utsagnene, mens de folkekirkelige og de irreligiøse er delt og ligger nær midtposisjonen, mens minoritetene er positivt innstilt til religiøse rettigheter.

Tabell 7-1 Oppslutning om religiøse rettigheter, etter grupper. Gjennomsnitt

	Folke- kirkelige	Minoritets- religiøse	Irreligiøse	Ny-ateistiske	Gjennom- snitt
Elever bør gis rom og mulighet til å samles til bønn i skoletiden	2,73	3,2	2,8	2,01	2,72
Staten bør ikke hindre kvinnelige lærere fra å bruke hodesjal eller slør av religiøse grunner	3,11	3,55	3,28	2,63	3,17
Staten bør ikke blande seg inn når religion på en eller annen måte kommer til uttrykk i det offentlige rom	2,72	2,96	2,74	2,5	2,74
Staten skal ikke blande seg inn når en religiøs gruppe driver misjonering for sin tro	3,23	3,32	3,15	2,83	3,15
Staten skal beskytte retten til å starte religiøse friskoler	3,25	3,44	3,25	2,57	3,16
Myndighetene skal sørge for at alle får undervisning om religion i skolen	3,64	3,72	3,48	2,97	3,46

Verdier: 1 = helt uenig, 5 = helt enig

Tabellen viser at det de unge er mest skeptiske til at elever skal få rom og mulighet til å be i skoletiden. Alle bortsett fra minoritetene har et gjennomsnitt under 3, som er middelveidien.

Det andre spørsmålet hvor det uttrykkes motstand er i spørsmålet om staten bør unngå å blande seg når religion kommer til uttrykk i det offentlige rom. Som vi kan se ligger alle gruppene på verdier mellom 2,5 og 3, hvilket vil si at samtlige grupper har en svakt negativ innstilling til utsagnet, sltså en viss åpenhet for at staten kan blande seg inn. Resultatet kan tolkes i litt forskjellige retninger alt etter hvordan respondentene har forstått spørsmålet. Det kan tolkes i tråd med det foregående, at de unge mener at religion ikke skal ha noen særstilling i samfunnet. En annen tolkning er at de unge mener staten bør være ekstra oppmerksom på religiøse uttrykk i offentligheten. Dette kan være et uttrykk for at de unge er redd for at ekstreme religiøse grupper skal sette sitt preg på samfunnet.

I de neste tre spørsmålene ser vi en svakt positiv innstilling, med unntak av ateistene som er negativt innstilt til utsagnene. Årsaken til at det generelt sett er positiv oppslutning om utsagnene kan være at de kan tolkes som frihetsrettigheter. Utsagnet «Staten bør ikke hindre kvinnelige lærere fra å bruke hodesjal eller slør av religiøse grunner» kan forstås som retten til å uttrykke seg i offentligheten. «Staten skal beskytte retten til å starte religiøse friskoler» kan forstås som retten til undervisning basert på det verdisystemet man ønsker å leve innenfor. «Staten skal ikke blande seg inn når en religiøs gruppe driver misjonering for sin tro» kan tolkes som at religiøse grupper og den enkelte skal være fri til å spre sitt budskap, dersom andre er interessert i det. Ser man det siste utsagnet opp mot utsagnet «Staten bør ikke blande seg inn når religion på en eller annen måte kommer til uttrykk i det offentlige rom», som det er negativ innstilling til, skapes det et inntrykk av at misjonering, etter de unges syn, ikke hører hjemme i det offentlige rom, men helst bør komme til uttrykk i private sammenhenger.

Generelt er det større skepsis mot religion som en kollektivt størrelse, enn mot individuell religiøsitet knyttet til bekledning og symbolbruk.

Resultatene gir inntrykk av at religiøse rettigheter generelt sett tolereres som et ledd i den personlige frihet. Men som gjennomgangen av religionens rolle i samfunnet viste, så er det ikke en utbredt oppslutning om at religionen skal ha en fremtredende rolle i samfunnet.

7.2 FORHOLDET MELLOM DE ULIKE RETTIGHETENE

I det følgende vises noen overordnede analyser av synet på ulike menneskerettigheter (Tabell 7-2). Disse analysene gir en oversikt før vi går inn på en analyse av hva det er som påvirker de unges forhold til hvert sett av rettigheter. Det fremgår at alle gruppene er positivt innstilt til hovedgruppene av menneskerettigheter. Det er når vi ser på enkeltrettigheter at bildet blir mer sammensatt. I den nederste raden i Tabell 7-2 kan man se hvordan de ulike gruppene stiller seg til menneskerettighetene, samlet sett. Når vi slår sammen alle målene på denne måten er det relativt små forskjeller mellom de fire livssynsgruppene. Her er det bare minoritetene som skiller seg signifikant fra de øvrige. Minoritetene scorer lavest på indeksene med unntak av de sosioøkonomiske rettighetene. Dette kan ha sammenheng med at de eller deres foreldre kommer fra land, hvor man ikke er vant til at menneskerettighetene står så høyt i kurs som i Norge. Men det kan også være at de rett og slett har de selv har opplevd brudd på rettighetene og at dette reflekteres i svarene. Vi har tidligere sett at opplevelse av diskriminering er mest utbredt i denne gruppen.

Tabell 7-2 Syn på menneskerettigheter, etter livssyn. Gjennomsnitt

	Folkekirkelige	Minoritetsreligiøse	Irreligiøse	Ny-ateistiske	Total
Juridiske rettigheter	3,39	3,21	3,55	3,57	3,42
Politiske rettigheter	3,67	3,66	3,80	3,78	3,72
Frihetsrettigheter	3,82	3,68	3,82	3,84	3,79
Sosioøkonomiske rettigheter	4,13	4,05	4,03	3,96	4,05
Samlet oppslutning	15,01	14,6	15,20	15,15	14,98

Verdier: 1 = lav, 5 = høy

I det følgende skal vi forsøke å forklare hvorfor noen menneskerettigheter har større oppslutning, enn andre, og hvorfor det er forskjeller mellom de ulike livssynsgruppene.

De juridiske rettigheter handler om retten til å ikke bli utsatt for tortur, til å tie i retten og under forhør, og retten til å ikke bli ransaket uten en kjennelse fra domstolen. Av alle menneskerettighetene er det lavest oppslutning om denne kategorien rettigheter. Samlet sett er gjennomsnittet på 3,42, hvilket tyder på en svak, positiv tilslutning. En mulig årsak til at oppslutningen ikke er høyere kan være at de juridiske rettighetene ofte befinner seg i spenningsfeltet mellom ulike moralske hensyn. En nærmere analyse av gjennomsnittene for de forskjellige spørsmålene som indeksen består av, viser at de spørsmålene som trekker gjennomsnittet ned er utsagnene om hvorvidt man kan utsette masse mordere for plagsom psykisk behandling, at politiet kun under strenge vilkår kan ransake en bil, samt retten til å tie i retten og under forhør. Her ligger scorene under gjennomsnittet (3,42). Der er imidlertid ingen av utsagnene som har et gjennomsnitt under verdien 3, som er den nøytrale

midtverdien. Retten til en advokat og de strenge kravene til politiet før de kan få lov til å ransake et hus er det solid støtte til. Det er ikke vanskelig å forklare hvorfor utsagnet om å behandle masse mordere på en skikkelig måte, oppnår lavest støtte. Ønsket om straff etter en så grenseoverskridende handling som masse mord, kan være vanskelig å holde tilbake. Ikke minst på bakgrunn av erfaringene med 22. juli 2011. Retten til å tie i retten og de juridiske krav som politiet skal overholde før de kan ransake en bil, kan tolkes som moralske dilemmaer, hvor regler og lover kan oppfattes å stå i veien for å oppnå et gode i form av oppklaring av en sak. Det å tvinge noen til å snakke under et avhør kan i ytterste fall tenkes å bidra til avverge et terrorangrep. I tillegg er det slik at de som i størst grad vil beskyttes av disse rettighetene ofte er kriminelle, en gruppe det i utgangspunktet ikke er så stor sympati for i befolkningen. Dette kan være bakgrunnen for at juridiske rettigheter er den typen rettighet som oppnår minst støtte.

Frihetsrettighetene omhandler friheten til religionsutøvelse, privatlivets fred, ytringsfrihet, forsamlingsfrihet, minoritetsbeskyttelse og beskyttelse fra umenneskelig behandling. Politiske rettigheter dekker retten til å delta i det politiske liv, samt beskyttelse fra politiet og staten på bakgrunn av ens politiske holdninger. Støtten til disse to kategoriene ligger nær opp til gjennomsnittet med henholdsvis 3,72 og 3,79.⁵ De politiske rettighetene og frihetsrettighetene har også et sammenfallende mønster i den forstand det kun er minoritetene som skiller seg ut. En grunn til at de øvrige menneskerettighetene får høyere tilslutning enn de juridiske kan være at disse er mer abstrakte og ikke bryter med så mange andre moralske hensyn, som ved eksempelet med bruk av tvang for å løse en kriminalsak.

De sosioøkonomiske rettighetene oppnår størst tilslutning i materialet. Disse handler om retten til utdanning, muligheten til å kunne forsørge sin familie, understøttelse i tilfelle sykdom, funksjonsnedsettelse m.v., og ikke minst beskyttelse av mødre og barn. Som det kan leses ut av tabellen så scorer samtlige grupper rundt verdien fire, altså i retning av positiv tilslutning. Den brede aksepten av disse rettighetene er trolig et uttrykk for støtten til den norske velferdsmodellen. Velferdsstaten har bidratt til at Norge i dag er et stabilt samfunn med en høy allmenn levestandard. Ideen om staten skal bidra til å sikre det gode liv, synes å stå sterkt blant de unge. Den eneste merkbare forskjellen handler om at ateistene skiller seg fra de folkekirkelige, som i sin tur er aller mest positive til sosioøkonomiske rettigheter. En mulig forklaring kan finnes i ateistenes politiske overbevisning. Ateister på den politiske høyresiden er mindre tilbøyelige til å støtte de sosioøkonomiske rettighetene enn høyreorienterte i de andre gruppene. Siden høyreorienterte utgjør en betydelig andel av ateistene, setter de også sitt preg på denne gruppen som helhet.

Oppsummeringsvis følger oppslutningen om menneskerettigheter et mønster, hvor minoritetene scorer lavest, og de tre andre gruppene scorer ganske likt. De juridiske rettigheter oppnår lavest tilslutning, mens de sosioøkonomiske får sterkest støtte blant de unge.

⁵ I tillegg til disse hovedkategoriene trekker vi ut noen enkeltrrettigheter som vi ser nærmere på. Gjennomsnittscoren for disse er: kollektiv religionsfrihet (2,94), individuell religionsfrihet (2,94), flyktingers rettigheter (3,46), barns rettigheter (4,46), samt unges rett til undervisning om religion (3,31).

8 HVLKE FAKTORER BIDRAR TIL Å BESTEMME HOLDNINGER?

I dette kapitlet ser vi på hvilke variabler som best forklarer holdningene de unge har til ulike menneskerettigheter: Frihetsrettigheter, politiske rettigheter, juridiske rettigheter og sosioøkonomiske rettigheter. Hver av disse analysevariablene er sammensatte mål som består av flere enkeltspørsmål. I noen tilfeller tar vi for oss enkeltrettigheter som er spesielt interessante ut fra vårt forskningsfokus og undersøker disse spesielt.

Vi gjennomfører multivariat regresjonsanalysen i to trinn. I det første trinnet tar vi for oss betydningen av sosiale bakgrunnsfaktorer og av religiøse variabler. I det andre trinnet trekker vi i inn de politiske verdidimensjonene. Dermed kan vi se hvilken betydning religiøse faktorer spiller før og etter kontroll for andre verdidimensjoner. Disse er «autoritærianisme», multikulturalisme, sosialt engasjement, samt sosial kapital i form av tillit til medmennesker og samfunnsinstitusjoner.

8.1 HOLDNINGEN TIL MENNESKELIG VERDIGHET

Til grunn for menneskerettighetene ligger en forståelse av at hvert enkelt menneske er verdifullt og dets rettigheter er verdt å forsvare betingelsesløst. For å fange opp de unges holdning til dette verdigrunnlaget er det tatt med tre spørsmål i skjemaet.

Spørsmålene er formulert som tre påstander man blir bedt om å si seg enig eller uenig i:

- Et menneskes verdi avhenger av hvilken anerkjennelse han/hun får fra andre
- Et menneskes verdi avhenger av om han/hun oppfører seg moralsk
- Ethvert menneske bør få anerkjennelse for at han/hun er et menneske, uavhengig av status og oppførsel

Tabell 8-1 Syn på tre utsagn om menneskets verdi. Prosent

	Verdighet avhengig av anerkjennelse	Verdighet avhengig av oppførsel	Verdighet uavhengig av status og oppførsel
Uenig	59,1	26,4	14
Verken eller	21,8	28	26,1
Enig	19,1	45,6	59,9
Total	100,0	100,0	100,0

Unge i Oslo er mest enig i utsagnet om at mennesket har verdi uavhengig av status og oppførsel. Et klart flertall (60 %) slutter således opp om dette utsagnet. Men det er samtidig en god del som også er enig i utsagn b) om at menneskets verdi er knyttet til måten det opptrer på. Bare et lite mindretall knytter menneskets verdi til den status andre tilskriver en. Utsagnene kan være krevende å besvare for unge mennesker, og en kan ikke ta for gitt at de forstår fullt ut hva som ligger bak de ulike synspunktene.

I det videre tar vi med en variabel som tar utgangspunkt i de tre påstandene ovenfor. Vi konstruerer en indeks med verdier fra 1 til 5 basert på at uenighet med de to første gir høy verdi og det samme gjelder enighet med det siste. Dette målet benyttes deretter som en uavhengig variabel i de multivariate analysene.

Senere skal vi se at det er en klar sammenheng mellom i hvilken grad man slutter seg til ideen om at mennesket har iboende verdi, som ikke er knyttet til status eller anerkjennelse, og i hvilken grad man støtter konkrete menneskerettigheter, slik som religionsfrihet og flyktningers rettigheter.

8.2 HOLDNINGEN TIL FRIHETSRETTIGHETER

Under rubrikken frihetsrettigheter har vi samlet utsagn som har å gjøre med retten til privatliv, yringsfrihet, forsamlingsfrihet, religionsfrihet, minoriteters rettigheter, samt frihet fra umenneskelig behandling. Før vi tar for oss samlemålet for frihetsrettigheter skal vi analysere holdning til religionsfrihet i form av kollektive og individuelle rettigheter.

I spørreskjemaet er religionsfrihet målt ved hjelp av to spørsmål som handler om at staten ikke skal blande seg inn i religiøse gruppers virksomhet, heller ikke når denne kommer til uttrykk i det offentlige rom. I tabell 18 ser vi hvordan de ulike forklaringsvariablene slår ut når det tas hensyn til innvirkningen fra andre variabler.

Tabell 8-2 Analyse av syn på kollektiv religionsfrihet.

	Trinn 1	Trinn 2
Kjønn (mann=2)	,002	,030
Foreldres utdanningsnivå	,009	-,016
Eget politisk ståsted	-,051#	-,007
Personlig religiøsitet	,181***	,169***
Religion påvirke samfunnet	,169***	,172***
Religion tilpasse seg samfunnet	-,132***	-,135***
Skille kirke/stat	,078*	,050
Autoritærianisme		-,005
Multikulturalisme		,099**
Sosialt engasjement		,002
Mellommenneskelig tillit		,073*
Institusjonell tillit		-,027
Syn på menneskelig verdighet		,086**
Samlet forklaringskraft (r ²)	10 %	12 %

*** sign. på .001-nivå, ** sign på .01-nivå * sign på .05-nivå, # sign på .10-nivå

Det samlede settet av variabler forklarer ca. 12 prosent av variasjonen i holdning til religionsfrihet på kollektivt nivå (forklaringskraft, r²). De sosiale bakgrunnsvariablene har liten betydning i denne sammenheng. Det eneste unntaket er politisk ståsted som har en svak negativ effekt før vi trekker inn verdidimensjonene i trinn 2. Den negative effekten betyr at personer som sympatiserer med

venstresiden synes å være noe mer tilbøyelige enn andre til å støtte en kollektiv form for religionsfrihet.

Alle de fire religiøse variablene har signifikant betydning i trinn 1. Personlig religiøsitet virker positivt inn, det vil si at jo mer religiøs en er, jo mer tilbøyelig er en til å støtte religionsfrihet på et kollektiv nivå. De som mener at religion skal ha en aktiv samfunnsrolle og påvirke myndighetene, er mer positive til religionsfrihet enn andre. Motsatt gjelder at de som mener religiøse organisasjoner passivt skal tilpasse seg samfunnsutviklingen, er negativt innstilt til kollektiv religionsfrihet.

Ønsket om et tydelig skille mellom kirke og stat har, på sin side, en positiv innvirkning på støtte til kollektiv religionsfrihet (trinn 1). Denne forbindelsen forsvinner imidlertid når det kontrolleres for betydningen av andre verdidimensjoner (trinn 2).

Støtte til multikulturalisme bidrar til å øke oppslutningen om religionsfrihet på kollektivt nivå, mens autortærianisme ikke spiller inn. Både mellommenneskelig tillit og synet på menneskets verdi som absolutt, har en positiv innvirkning på holdninger til kollektiv religionsfrihet.

I undersøkelsen inngår det videre to spørsmål som måler religionsfrihet på individnivå, eller det som gjerne kalles *frihet til religion*. De aktuelle påstandene er:

- a) Elever bør gis rom og mulighet til å samles til bønn i skoletiden
- b) Staten bør ikke hindre kvinnelige lærere fra å bruke hodesjal eller slør av religiøse grunner

Spørsmålene kobles i en additiv indeks som måler individuell religionsfrihet. En multivariat analyse med dette målet som avhengig variabel gir i stor grad de samme resultatene som i tabell 18. Detklarsamlede settet av uavhengige variabler har imidlertid høyere forklaringskraft og forklarer 25 prosent av variasjonen i holdninger til individuell religionsfrihet.

Tabell 8-3 Analyse av syn på individuell religionsfrihet.

	Trinn 1	Trinn 2
Kjønn (mann=2)	-,141***	-,093***
Foreldres utdanningsnivå	-,055#	-,090**
Eget politisk ståsted	-,210***	-,144***
Personlig religiøsitet	,192***	,167***
Religion påvirke samfunnet	,201***	,198***
Religion tilpasse seg samfunnet	-,015	-,031
Skille kirke/stat	-,034	-,071*
Autoritærianisme		,004
Multikulturalisme		,226***
Sosialt engasjement		-,009
Mellommenneskelig tillit		,039
Institusjonell tillit		-,011
Syn på menneskelig verdighet		,076*
Samlet forklaringskraft (r ²)	20 %	25 %

*** sign. på .001-nivå, ** sign på .01-nivå * sign på .05-nivå, # sign på .10-nivå

I analysen av religionsfrihet på individnivå oppnår flere av bakgrunnsvariablene signifikant effekt. Variabelen kjønn har negativ effekt. Det innebærer at kvinner har en mer støttende holdning enn menn til individuell religionsfrihet. Foreldres utdanningsnivå har, noe overraskende, en negativ effekt på holdningen til individuell religionsfrihet. Dette er tydeligst i trinn to, som samtidig indikerer at det er et visst samspill mellom bakgrunnsvariablene. Jo høyere samlet utdanning foreldrene har, jo mer negativt innstilt er barna til religionsfrihet. Dette kan ha sammenheng med at økt utdanningsnivå ofte gir økt skepsis til religion generelt betraktet.

De religiøse variablene har omtrent den samme effekten som vi så i foregående analyse. Personlig religiøsitet har positiv effekt på støtte til individuell religionsfrihet. Det samme gjelder synspunktet om at religion skal ha en aktiv samfunnsrolle. Ønsket om et klart skille mellom kirke og stat bidrar derimot til å svekke oppslutningen om religionsfrihet på individuelt nivå (trinn 2).

Når det gjelder verdidimensjonene er det i likhet med i foregående tabell først og fremst multikulturalisme og holdning til menneskelig verdighet som gir (positive) utslag. Mellommenneskelig tillit og institusjonell tillit gir ikke signifikant utslag i analysen.

Tabell 8-4 Analyse av syn på frihetsrettigheter generelt.

	Trinn 1	Trinn 2
Kjønn (mann=2)	-,126***	-,068*
Foreldres utdanningsnivå	,101***	,039
Eget politisk ståsted	,014	,115***
Personlig religiøsitet	,00	-,034
Religion påvirke samfunnet	,040	,047
Religion tilpasse seg samfunnet	,043	,028
Skille kirke/stat	,252***	,187***
Autoritærianisme		-,023
Multikulturalisme		,241***
Sosialt engasjement		,081**
Mellommenneskelig tillit		,064*
Institusjonell tillit		,047
Syn på menneskelig verdighet		,139***
Samlet forklaringskraft (r ²)	10 %	22 %

*** sign. på .001-nivå, ** sign på .01-nivå * sign på .05-nivå, # sign på .10-nivå

En analyse med hele settet av frihetsrettigheter som avhengig variabel, gir et noe annet bilde enn de to foregående analysene av holdning til religionsfrihet, som også er en frihetsrettighet. Religiøsitetsvariablene gir for eksempel lite utslag på frihetsrettigheter generelt sett. Unntaket er skillete kirke/stat, som har en positiv effekt på støtten til frihetsrettigheter. De øvrige religiøsitetsvariablene har ingen klare utslag. Den negative effekten av kjønn innebærer at kvinner har en mer støttende holdning enn menn til frihetsrettighetene. Politisk ståsted gir klart utslag i trinn to. Dette tyder på at folk på høyresiden i politikken støtter sterkere opp om denne typen rettigheter enn folk på venstresiden. Analysen av religionsfrihet viste at individuell religionsfrihet ble sterkest støttet av folk på venstresiden.

Av verdidimensjonene er det multikulturalisme, sosialt engasjement, mellommenneskelig tillit og syn på menneskelig verdighet, som gir klare utslag. Autoritærianisme peker i forventet retning, men sammenhengen er ikke signifikant når vi tar hensyn til de øvrige forklaringsfaktorene. Til sammen fanger settet av forklaringsvariabler opp nær 22 prosent av variasjonen i holdninger til frihetsrettigheter.

8.3 HOLDNINGEN TIL POLITISKE RETTIGHETER

Som tidligere redegjort for inngår flyktningers rettigheter som en del av det vi kaller politiske rettigheter (sammen med retten til å protestere og til å stemme). Vi ser først på holdning til flyktningers rettigheter før vi går nærmere inn på politiske rettigheter generelt.

Tabell 8-5 Analyse av syn på flyktningers rettigheter.

	Trinn 1	Trinn 2
Kjønn (mann=2)	-,135***	-,077**
Foreldres utdanningsnivå	,016	-,092**
Eget politisk ståsted	-,241***	-,116***
Personlig religiøsitet	,089**	,073*
Religion påvirke samfunnet	,027	,056#
Religion tilpasse seg samfunnet	,025	-,005
Skille kirke/stat	,145***	,080
Autoritærianisme		-,195***
Multikulturalisme		,271***
Sosialt engasjement		,050#
Mellommenneskelig tillit		,086**
Institusjonell tillit		,090**
Syn på menneskelig verdighet		,028
Samlet forklaringskraft (r ²)	11 %	28 %

*** sign. på .001-nivå, ** sign på .01-nivå * sign på .05-nivå, # sign på .10-nivå

Alle de tre bakgrunnsvariablene gir utslag på holdning til flyktningers rettigheter. Igjen er det kvinner som er mest støttende. Foreldres utdanningsnivå har negativ effekt i trinn 2, slik vi også fant i analysen av frihetsrettigheter. Personlig religiøsitet, samt synet om at religion bør ha en aktiv samfunnsrolle, gir positive utslag i analysen. Ønsket om klart skille mellom kirke og stat har ikke noen effekt når de øvrige verdidimensjonene trekkes inn.

De viktigste forklaringene på holdning til politiske rettigheter er autoritærianisme (negativ) og multikulturalisme (positiv), men også tillitsmålene har moderat signifikant effekt. Religiøse variabler har her lite å si.

Tabell 8-6 Analyse av syn på politiske rettigheter generelt.

	Trinn 1	Trinn 2
Kjønn (mann=2)	-,138***	-,074**
Foreldres utdanningsnivå	,053#	-,060*
Eget politisk ståsted	-,223***	-,078**
Personlig religiøsitet	,053	,027
Religion påvirke samfunnet	-,010	,017
Religion tilpasse seg samfunnet	,037	,002
Skille kirke/stat	,226***	,153***
Autoritærianisme		-,152***
Multikulturalisme		,337***
Sosialt engasjement		,110***
Mellommenneskelig tillit		,110***
Institusjonell tillit		,061*
Syn på menneskelig verdighet		,035
Samlet forklaringskraft (r ²)	13 %	35 %

*** sign. på .001-nivå, ** sign på .01-nivå * sign på .05-nivå, # sign på .10-nivå

Den samlede modellen forklarer hele 35 prosent av variasjonen i holdninger til politiske rettigheter. Igjen framstår kvinner som de sterkeste støttespillere for menneskerettigheter. Foreldres utdanningsnivå har igjen en svak negativ effekt. Sympati med politikkenes venstreside bidrar til å styrke støtten til denne typen rettigheter. De religiøse variablene har imidlertid lite å si bortsett fra ønsket om å skille kirke og stat, som virker positivt inn. Denne effekten svekkes noe når andre verdidimensjoner trekkes inn i analysen. Igjen ser vi at autoritærianisme virker negativt inn, mens multikulturalisme har positiv effekt. Sosialt engasjement og mellommenneskelig tillit er faktorer med en moderat, positiv effekt. Institusjonell tillit har en svak, men positiv effekt på holdning til politiske rettigheter.

8.4 HOLDNINGEN TIL JURIDISKE RETTIGHETER

Som vi tidligere har sett er de unge ganske delt når det gjelder å slutte opp om grunnleggende juridiske menneskerettigheter.

Tabell 8-7 Analyse av syn på juridiske rettigheter.

	Trinn 1	Trinn 2
Kjønn (mann=2)	.147***	.181***
Foreldres utdanningsnivå	.018	-.027
Eget politisk ståsted	-.101***	-.016
Personlig religiøsitet	-.058#	-.070*
Religion påvirke samfunnet	-.021	.014
Religion tilpasse seg samfunnet	.049	.037
Skille kirke/stat	.120***	.095**
Autoritærianisme		-.125***
Multikulturalisme		.163***
Sosialt engasjement		.068*
Mellommenneskelig tillit		.026
Institusjonell tillit		-.046
Syn på menneskelig verdighet		.039
Samlet forklaringskraft (r ²)	5 %	11 %

*** sign. på .001-nivå, ** sign på .01-nivå * sign på .05-nivå, # sign på .10-nivå

Settet av forklaringsvariabler fanger her bare opp 11 prosent av variasjonen i holdningen til juridiske rettigheter. Variablene med sterkest effekt er kjønn, samt verdiene autoritærianisme og multikulturalisme. Men også skille kirke/stat, religiøsitet og sosialt engasjement har en viss betydning. I motsetning til hva vi har sett tidligere er det menn som slutter sterkest opp om denne typen rettigheter. Som før ser vi at autoritærianisme virker negativt inn, mens multikulturalisme har positiv effekt. Personlig religiøsitet virker negativt inn, noe som betyr at de mest religiøse er mer skeptiske til denne typen menneskerettigheter, enn ikke-religiøse. De som ønsker et klart skille mellom kirke og stat støtter i sterkere grad enn andre opp om rettighetene. Det samme gjelder de som har et generelt engasjement for samfunnsproblemer.

8.5 HOLDNINGEN TIL SOSIO-ØKONOMISKE RETTIGHETER

I denne delen tar vi for oss sosioøkonomiske rettigheter. Her inngår også barn- og unges rettigheter. Barns rettigheter måles gjennom spørsmål om barns rett til lek og fritid, samt forbudet mot barnearbeid. Det er verdt å merke seg at unges rett til utdanning er operasjonalisert ved hjelp av to spørsmål som har å gjøre med rett til utdanning om religion.

Tabell 8-8 Analyse av syn på barns rettigheter.

	Trinn 1	Trinn 2
Kjønn (mann=2)	-.220***	-.173***
Foreldres utdanningsnivå	.092**	.049
Eget politisk ståsted	-.057#	.002
Personlig religiøsitet	.034	-.006
Religion påvirke samfunnet	-.013	-.033
Religion tilpasse seg samfunnet	.134***	.113***
Skille kirke/stat	.201***	.140***
Autoritærianisme		.071*
Multikulturalisme		.222***
Sosialt engasjement		.078**
Mellommenneskelig tillit		-.018
Institusjonell tillit		.154***
Syn på menneskelig verdighet		.073*
Samlet forklaringskraft (r ²)	14 %	22 %

*** sign. på .001-nivå, ** sign på .01-nivå * sign på .05-nivå, # sign på .10-nivå

Modellen forklarer 22 prosent av variasjonen i holdninger til barns rettigheter. Hele åtte variabler har signifikant effekt i den samlede analysen. Sterkest effekt har variablene kjønn, multikulturalisme og institusjonell tillit. Igjen er kvinner mest støttende. Av de religiøse variablene er to særlig viktige. De som mener religionen skal tilpasse seg samfunnet er mer enn andre positive til barns rettigheter, enn andre. De som ønsker et klart skille mellom kirke og stat er også støttende. Overraskende nok er de med autoritære synspunkter noe mer støttende enn andre. Samtidig er det variabelen multikulturalisme som har sterkere effekt på holdningene til denne typen rettigheter. Sosialt engasjement, institusjonell tillit, samt syn på menneskelig verdighet, har også positiv innvirkning.

Tabell 8-9 Analyse av syn på unges rett til undervisning (om religion).

	Trinn 1	Trinn 2
Kjønn (mann=2)	-.135***	-.086**
Foreldres utdanningsnivå	-.022	-.060*
Eget politisk ståsted	-.091**	-.035
Personlig religiøsitet	.246***	.215***
Religion påvirke samfunnet	.247***	.229***
Religion tilpasse seg samfunnet	-.010	-.028
Skille kirke/stat	.078**	.030
Autoritærianisme		.048
Multikulturalisme		.224***
Sosialt engasjement		.001
Mellommenneskelig tillit		.019
Institusjonell tillit		.075*
Syn på menneskelig verdighet		.076*
Samlet forklaringskraft (r ²)	20 %	26 %

*** sign. på .001-nivå, ** sign på .01-nivå * sign på .05-nivå, # sign på .10-nivå

Modellen forklarer nær 26 prosent av variasjonen i holdning til utdanning. I og med at det her er snakk om retten til utdanning i religionsfaget, oppnår religionsmål en effekt. Personlig religiøsitet, samt ønsket om at religionen skal påvirke samfunnet, virker positivt inn. Kvinner er mer opptatt av slike rettigheter, enn menn. Foreldres utdanningsnivå har en svak negativ innvirkning. I tillegg har multikulturalisme en klar positiv effekt. Et moderat, men signifikant effekt kan også tilskrives institusjonell tillit, samt syn på menneskelig verdighet. Det er ikke sikkert at de religiøse variablene ville hatt samme betydning dersom man hadde spurt om retten til utdanning generelt. Men med en slik måte å spørre på ville vi sannsynligvis heller ikke fått fram variasjonen som finnes i holdninger til aspekter ved menneskerettighetene.

Tabell 8-10 Analyse av syn på sosioøkonomiske rettigheter generelt.

	Trinn 1	Trinn 2
Kjønn (mann=2)	-.269***	-.213***
Foreldres utdanningsnivå	.024	-.020
Eget politisk ståsted	-.137***	-.072*
Personlig religiøsitet	.139***	.094**
Religion påvirke samfunnet	.075*	.042
Religion tilpasse seg samfunnet	.109***	.087**
Skille kirke/stat	.204***	.137***
Autoritærianisme		.122***
Multikulturalisme		.270***
Sosialt engasjement		.057*
Mellommenneskelig tillit		.027
Institusjonell tillit		.127***
Syn på menneskelig verdighet		.098**
Samlet forklaringskraft (r ²)	19 %	30 %

*** sign. på .001-nivå, ** sign på .01-nivå * sign på .05-nivå, # sign på .10-nivå

Til sist tar vi for oss holdninger til sosioøkonomiske rettigheter i alminnelighet. Hele 10 av variablene viser seg å ha signifikant effekt. Viktigst er kjønn, multikulturalisme, samt ønsket om å skille kirke og stat. Kvinner støtter sterkere opp om slike rettigheter, enn menn. De som heller til venstre i politikken er noe mer støttende enn høyre-orienterte. Også de religiøst orienterte slutter sterkere opp om slike rettigheter enn de ikke-religiøse. Samtidig er det slik at de som ønsker at religionen skal tilpasse seg samfunnsutviklingen, er sterke pådrivere. Det samme gjelder de som vil ha et klart skille mellom kirke og stat. Igjen har autoritærianisme en positiv effekt på rettigheter. Dette så vi også for barns rettigheter. Den høyreorienterte autoritærianismen er dermed ikke negativ til alle typer rettigheter, men bare til enkelte, som politiske og juridiske rettigheter. Man er altså positivt innstilt til noen menneskerettigheter, men ikke til alle. Denne vaklingen kan skyldes at man ikke ønsker at rettighetene skal omfatte alle grupper i samfunnet. Multikulturalisme har derimot en positiv effekt på alle typer rettigheter, også denne. Som vanlig slår variabelen sosialt engasjement positivt ut. Det samme gjelder målet på menneskelig verdighet og på institusjonell tillit. Det samlede settet av forklaringsvariabler bidrar i sterk grad til å forklare variasjon i holdninger til sosioøkonomiske rettigheter, på samme måte som tilfellet var med politiske rettigheter.

Menneskerettighetene er et sett av prinsipper om menneskets verdi som kommer til uttrykk i lover om menneskers rettigheter i et samfunn. De representerer samtidig en måte å betrakte mennesket på som Norge, sammen med de fleste andre demokratiske land, har integrert i lovgivning og praksis.

Som stat har Norge et godt rykte når det gjelder å følge opp menneskerettighetene. Men det er ikke bare den formelle lovgivning og statens praksis som gjør bidrar til at menneskerettighetenes står sterk i samfunnet vårt. Det kreves i tillegg at befolkningen kjenner til og støtter opp om rettighetene. Bare da kan det skapes en form for menneskerettighetskultur. Også i FNs egne dokumenter framgår det at menneskerettighetene er avhengig av aktiv støtte fra sivilsamfunnet og befolkningen, ved siden av de demokratisk valgte myndighetene.

I Norge liker vi å tenke at menneskerettighetene er en del av det vi kan kalle «norske verdier». Det er snakk om ideer og prinsipper som antas å ha støtte i alle deler av befolkningen. Vår undersøkelse viser at dette ikke er noe vi kan ta for gitt. Selv om flere av rettighetene oppnår solid støtte i utvalget vårt viser undersøkelsen blant unge at det også finnes mistro og skepsis til enkelte av rettighetene. Ikke minst gjelder det spørsmål relatert til religionsfriheten.

Støtten er ikke overveldende til alle spørsmål knyttet til religionsfrihet. For eksempel er det flere som er åpne for at myndighetene kan gripe inn overfor misjonsvirksomhet, enn det er som avviser dette. Elevers mulighet for å samles til bønn i skoletiden er det heller ikke så stor støtte til. Dessuten mener mange at det i utgangspunktet synes det er i orden at staten regulerer hvordan religion skal komme til uttrykk i det offentlige rom. Dette er synspunkter som er problematiske i forhold til prinsippene om religionsfrihet og til ytringsfrihet. Politiske rettigheter og sosioøkonomiske rettigheter ser ut til å stå sterkere i ungdomsbefolkningen enn religionsfriheten.

Når det gjelder juridiske rettigheter kan det diskuteres hvor stor støtten er til slike blant de unge. Noen vil hevde at mangelen på entydig støtte til flere menneskerettigheter henger sammen med at de unge mangler kunnskap om det juridiske feltet og de moralske avveiningen som gjøres i domstolene. Dette resonnementet kan ha noe for seg. Samtidig er de fleste i undersøkelsen over 18 år og dermed voksne, i tillegg til at et flertall har gjennomført undervisning i fagene «religion og etikk» eller «politikk og menneskerettigheter» på videregående skole. Dette gjør at vi må forvente at de kan ta valg med politiske implikasjoner og stå for meningene sine.

Mål på religiøsitet har i henhold til vår analyse liten betydning for holdningen til de fleste menneskerettigheter. Det er for eksempel ikke vesentlige forskjeller i synet på frihetsrettigheter eller politiske rettigheter blant troende og ikke-troende ungdommer. Derimot har religion noe å si for holdningene de inntar til spørsmål som berører religionsfrihet og til dels sosio-økonomiske rettigheter. De som i utgangspunktet selv er minst religiøse er samtidig de som er mest skeptiske til at religion skal sette sitt preg på offentligheten og samfunnslivet for øvrig. Blant unge i Oslo er det ganske mange som preges av en form for ateisme der man mener at religion ikke hører hjemme i det offentlige rom. Dette kan tyde på at utviklingen ikke entydig går i den retningen som Stålsettutvalget legger opp til i utredningen om «det livssyns åpne samfunn».

I teoridelen ble det referert til forskere som hevder at religion har fått en større plass i offentligheten enn tidligere. Hvorvidt dette også innebærer at religion er i ferd med å anerkjennes som en naturlig og legitim del av offentligheten, er det imidlertid delte meninger om. Teoretikeren Jürgen Habermas har lansert begrepet «det post-sekulære samfunn». I det legger han at mange vestlige samfunn har gått fra å ønske religionen bort fra offentligheten til å anerkjenne den som en legitim del av det offentlige liv. Andre teoretikere, blant dem David Voas, hevder på sin side at religionens økende synlighet henger sammen med økende fiendtlighet overfor religion i samfunnet. Det er noe av dette som er forsøkt fanget inn gjennom tesen om den nye ateismen. Her hevdes det at samfunnet ikke bare blir mer sekularisert, men at det har oppstått en mer religionsfiendtlig form for ateisme. I materialet er det en betydelig del av de unge som selv ikke oppfatter seg som religiøs og som er kritiske til religion i samfunnslivet. Analysene bekrefter at blant unge i Oslo er dette en viktig forklaring når det gjelder å forstå synet på religionsfrihet. De som har en anti-religiøs grunnholdning er ofte skeptiske også til at andre skal kunne gi uttrykk for at de er troende på en synlig måte. Mye tyder imidlertid på at ungdom i Oslo på dette området skiller seg ut fra ungdom ellers i landet. Likevel vil mange tenke at Oslo gir et bilde på i hvilken retning samfunnet vil komme til å bevege seg i årene som kommer.

En annen mulig forklaring på hvorfor religionsfrihet tilsynelatende ikke oppfattes som noen absolutt verdi blant unge, er frykten for ytterliggående religiøs fanatisme, som IS og andre voldelige grupper. I hvilken grad frykt for ytterliggående religiøse grupper er med på å prege svarene er det vanskelig å ha en oppfatning av på bakgrunn av våre data. For å komme nærmere et svar på dette trengs det en oppfølging i form av kvalitative studier og samtaler med de unge om religionens rolle i dagens samfunn. Dette har i noen grad vært gjort i prosjekter om religion og terror, uten at man har kommet fram til at frykt er noe styrende element for holdningsdannelse blant ungdom.

En mulig oppfølging av den aktuelle undersøkelsen går ut på å la de unge svare på noen utvalgte spørsmål fra spørreskjemaet og deretter snakke med dem om hvorfor de svarte som de gjorde. Undersøkelsen har allerede i noen grad vært brukt på denne måten i undervisningssammenheng. I forbindelse med datainnsamlingen ble 20 lærere trukket inn. De samme lærerne, som selv underviser i religion og etikk eller i samfunnsfag, fikk en kortfattet rapport som beskrev de viktigste resultatene, samt spørsmålsformuleringer og svarkategorier. Hensikten var at elevene skulle få anledning til å reflektere over de spørsmålene som ble reist i undersøkelsen. I den elektroniske utgaven av en av læreboka *I den samme verden. Religion og etikk i VG3* (Kvamme, Lindhardt og Steineger 2013) ble undersøkelsen presentert med et forslag til videre bruk i undervisningen. En liknende tilnærming er mulig å tenke seg innenfor Den norske kirkes trosopplæring, fortrinnsvis i forbindelse med ledertrening for post-konfirmanter til kirkelig ungdomsarbeid. Utviklingen i retning av et flerkulturelt samfunn gjør det viktigere enn noen gang at spørsmål knyttet til menneskeverd og menneskerettigheter reflekteres inn både i kirkelig og ikke-kirkelig ungdomsarbeid.

- Aftenposten.no 28.1.2013. «Oslo-politikerne sier ja og nei til bønnerom». Lest 17. mars 2016. <https://www.aftenposten.no/osloby/i/2GvAa/Oslo-politikerne-sier-ja-og-nei-til-bonnerom>
- Altemeyer, Bob. 1998. «The other authoritarian personality». I *Advances in Experimental Social Psychology*, redigert av Mark Zanna, 47–92. San Diego: Academic Press.
- Andersen, Peter B. og Peter Lüchau. 2011. «Individualisering og aftraditionalisering af danskernes religiøse værdier». I *Små og store forandringer, danskernes værdier siden 1981*, redigert av Peter Gundelach, 76–96. København: Hans Reitzels Forlag
- Betts, Katharine. 1999. *The Great Divide: Immigration politics in Australia*. Sydney: Duffy and Snellgrove.
- Boer, Roland. 2010. «The new atheism and the secularization thesis». I *Religion and the New Atheism*, redigert av Amarnath Amarasingam, 125–139. Leiden: Brill.
- Botvar, Pål Ketil. 2010. «I skjæringsfeltet mellom det offentlige og det private». I *Religion i dagens Norge. Mellom sekularisering og sakralisering*, redigert av Pål Ketil Botvar og Ulla Schmidt, 95–111. Oslo: Universitetsforlaget.
- Botvar, Pål Ketil. 2013. «Religion and Attitudes towards Socioeconomic Human Rights. An Empirical Study of Young Adults in Norway». I *Human Rights and the Impact of Religion*, redigert av Johannes van der Ven og Hans-Georg Ziebertz, 245–263. Leiden: Brill.
- Botvar, Pål Ketil. 2014. «Unge i storbyen skeptiske til religion i det offentlige rom». *Religion og livssyn. Tidsskrift for religionslærforeningen i Norge* 26 (2): 249–256.
- Botvar, Pål Ketil. 2015a. «Sosial kapital og holdninger til religion i offentligheten». *Prismet: Religion og etikk i videregående skole* 66 (2): 79–95.
- Botvar, Pål Ketil. 2015b. «Reflections on Human Rights and Religion in Norway». I *Religion and Human Rights. An International Perspective*, redigert av Hans-Georg Ziebertz og Gordan Črpić, 113–123. Heidelberg: Springer International Publishing.
- Botvar, Pål Ketil. 2017. «May Children Attend Church Services During School Hours?» I *Religion, Education and Human Rights. Theoretical and Empirical Perspectives*, redigert av Anders Sjöborg, og Hans-Georg Ziebertz, 77–91. Heidelberg: Springer.
- Botvar, Pål Ketil og Anders Sjöborg. 2012. «Views on Human Rights among Christian, Muslim and Non-religious youth in Norway and Sweden». *Nordic Journal of Religion and Society* 25 (1): 67–81.
- Botvar, Pål Ketil og Ann Kristin Gresaker. 2015. «Vi hjelper dem til å ta egne, gode valg». *Kristent ungdomsarbeid på rus- og seksualitetsfeltet. KIFO Rapport 2015: 4*. Oslo: KIFO.
- Botvar, Pål Ketil og Anders Sjöborg. 2014. «Human Rights as civil religion? A comparative study of the relation between religion and human rights among young people». I *Secular and Sacred? The Nordic cases of religion in Human Rights, law and public space*, redigert av Rosemarie van den Breemer, José Casanova og Trygve Wyller, 236–260. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Bruce, Steve. 2002. *God is dead: Secularization in the west*. Oxford: Blackwell
- Casanova, José. 1994. *Public Religions in the Modern world*. Chicago: University of Chicago Press.
- Clyne, Michael og James Jupp. 2011. «Introduction». I *Multiculturalism and Integration: A Harmonious Relationship*, redigert av Michael Clyne og James Jupp, XIII–XXIII. Canberra: ANU E Press.
- Davie, Grace. 2007. «Vicarious Religion: A Methodological Challenge». I *Everyday Religion – Observing Modern Religious Lives*, redigert av Nancy T. Ammerman, 21–36. Oxford: Oxford University Press.

- Dobbelaere, Karel. 2002. *Secularization: An Analysis on Three Levels*. Brussel: Peter Lang.
- Døving, Cora Alexa. 2009. *Integrering. Teori og praksis*. Oslo: Pax.
- Friestad, Erlend. 2013. «Første gang: Flertall tror ikke på Gud». *Vårt Land*. Lest 17. mars 2016. <http://www.vl.no/nyhet/forste-gang-flertall-tror-ikke-pa-gud-1.702540?paywall=true>
- Furseth, Inger. 2015. *Religionens tilbakekomst i offentligheten? Religion, politikk, medier, stat og sivilsamfunn i Norge siden 1980-tallet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Habermas, Jürgen. 2006. «Religion in the Public Sphere». *European Journal of Philosophy* 14 (1): 1–25.
- Habermas Jürgen. 2008. «Notes on Post-Secular Society». *New Perspectives Quarterly* 25 (4): 17–29.
- Huber, Stefan og Odilo W. Huber. 2012. «The Centrality of Religiosity Scale (CRS)». *Religions* 3 (3): 710–724.
- Høeg, Ida Marie. 2010. «Religiøs Trøst». I *Religion i dagens Norge*, redigert av Pål Ketil Botvar og Ulla Schmidt, 181-193. Oslo: Universitetsforlaget
- Kvamme, Ole Andreas, Eva Mila Lindhardt og Agnethe Elisabeth Steineger. 2013. *I samme verden. Religion og etikk i VG3*. Oslo: Cappelen Damm.
- Lincoln, Bruce. 2003. *Holy Terrors. Thinking About Religion After September 11*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Mellomkirkelig råd 2013. *Sett undertrykte fri. Den norske kirkes engasjement for menneskerettighetene*. Oslo: Den norske kirke, Mellomkirkelig råd.
- NOU 2013: 1 *Det livssyns åpne samfunn. En helhetlig tros- og livssyns politikk*. Oslo: Kulturdepartementet.
- Putnam, Robert D. 2000. *Bowling Alone: The Collapse and Revival of the American Community*. New York: Simon and Schuster.
- Spini, Dario and Willem Doise. 1998. «Organizing principles of involvement in human rights and their social anchoring in value priorities». *European Journal of Social Psychology*, 28 (4): 603–622.
- United Nations. 1993. *World conference on human rights: The Vienna declaration and programme of action*. New York: United Nations.
- van der Ven, Johannes et al. 2004. *Is there a God of Human Rights?* Leiden: Brill
- Voas, David and Rodney Ling. 2010. «Religion in Britain and the United States». I *British Social Attitudes: the 26th Report*, redigert av A. Park, A., J. Curtice, K. Thomson, M. Phillips, E. Clery and S. Butt, 65–86. London: Sage.
- Voas, David og Stefanie Doebler. 2014. «Secularization in Europe: An Analysis of Inter-Generational Religious Change». I *Value Contrasts and Consensus in Present-Day Europe*, redigert av Halman m.fl., 230–250. Boston Leiden.
- Wollebæk, Dag. 2013. *Religion og sosial kapital. Hva kan spørreundersøkelser fortelle oss? Rapport 2013: 4*. Bergen/Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.

11 SPØRRESKJEMA

Fordeling på svarkategorier. Se vedlegg neste side.

Spørreskjema

Religion og menneskerettigheter

Hei!

Dette spørreskjemaet handler om hva unge mennesker i dag tenker om religion og menneskerettigheter. Vi – forskere i flere europeiske land – ønsker å danne oss et bilde av dette. Det er din egen, personlige oppfatning, som er interessant. Det finnes ikke noe rett eller galt svar. Ikke bruk for mye tid til å tenke over hva du svarer. Det vi vil ha, er dine spontane meninger. Svarene vil bare bli brukt i forbindelse med forskning. De som svarer vil forbli anonyme for forskerne.

Det er frivillig å svare på undersøkelsen og enkeltspørsmål. Men kvaliteten på undersøkelsen er avhengig av at flest mulig svarer.

Du svarer på spørsmålene ved å krysse av i en rute. Ofte brukes skalaen: Helt uenig (--), Uenig (-), Verken uenig eller enig (\pm), Enig (+) og Helt enig (++) . Sett kryss innenfor en rute, ikke mellom to ruter. Bruk blå eller sort kulepenn. Hvis du gjør en feil kluss over ruten og sett kryss i den riktige.

På forhånd takk for deltakelsen!

Pål Ketil Botvar, forsker

KIFO Stiftelsen Kirkeforskning

pal.ketil.botvar@kifo.no

B – Samfunnsspørsmål

Her kan du svare:

Helt uenig (- -), Uenig (-), Verken uenig eller enig (±), Enig (+) eller Helt enig (++)

1. Følgende påstander handler om sosiale spørsmål. Noen er du kanskje enig i, og andre ikke?

	--	-	±	+	++
a. De som kritiserer politiske og religiøse ledere, bidrar til å skape unødig usikkerhet hos folk flest.	260	271	317	104	26
b. Det vårt land trenger er ikke flere sivile rettigheter, men snarere mer lov og orden.	101	286	425	139	27
c. Det viktigste et barn bør lære er lydighet og respekt for sine foresatte.	73	303	258	248	96
d. Kriminalitet, seksuell umoral og uorden i gatene viser at vi må slå hardere ned på avvikende grupper og urostiftere dersom vi skal beholde vår moralske standard og bevare lov og orden.	65	155	253	360	145

2. Disse påstandene handler om oppfatninger om ulike grupper i samfunnet. Merk av i hvilken grad du er enig eller uenig i påstandene:

	--	-	±	+	++
a. Det er ikke noe problem at en del har bedre muligheter i livet enn andre.	207	332	207	167	65
b. For å komme seg opp og fram må man akseptere at andre holdes nede.	278	297	204	163	36
c. I vårt land burde man være mindre opptatt av å behandle alle likt.	328	308	158	129	55
d. Det er et mål å skape mest mulig like livsbetingelser for ulike sosiale grupper.	32	74	308	344	220

3. Når vi ser hvordan andre mennesker lever kan det føre til ulike reaksjoner. Hvilke av følgende reaksjoner kan du kjenne deg igjen i, i større eller mindre grad?

	--	-	±	+	++
a. Jeg tenker på og bryr meg om mennesker som har vært mindre heldige enn meg.	16	59	153	451	299
b. Når jeg ser at noen blir utnyttet, forsøker jeg å beskytte han eller henne.	8	40	189	513	228
c. Andre menneskers ulykke berører meg ikke noe særlig.	281	434	165	81	17
d. Jeg blir ofte opprørt når jeg hører om ting som skjer omkring meg.	30	116	279	383	170

4. I et moderne samfunn som vårt finnes det mange forskjellige meninger. Hvordan man skal se på dette finnes det også ulike svar på. Er du uenig eller enig i følgende påstander?

	--	-	±	+	++
a. Alle innvanderne i samfunnet vårt fører til at det blir uro og spenninger.	391	298	144	109	362
b. Mangfoldet av tradisjoner som finnes blant folk i Norge er berikende.	23	74	315	406	160
c. At det finnes ulike meninger, er bra og bidrar til å gjøre samfunnet vårt rikere.	9	33	131	428	377
d. I vårt samfunn finnes det nå så stort mangfold at man ikke vet hvilken vei man skal velge.	96	239	456	145	42

5. I vårt samfunn finnes det ulike typer av forskjeller eller spenninger; her følger noen påstander om dette.

- a. Merk av i hvilken grad du mener det finnes slike forskjeller eller spenninger i vårt land. Svar ved hjelp av følgende skala: Aldri (- -), Svært sjelden (-), Iblant (\pm), Ofte (+), Svært ofte (++).

Etter din mening:

... i hvilken grad finnes spenninger eller konflikter i Norge i forhold til... ?

	--	-	\pm	+	++
Forskjeller mellom rike og fattige	45	294	380	228	31
Språk	40	256	370	260	52
Kjønn	89	282	356	225	26
Geografiske områder	95	311	353	195	24
Statsborgere og ikke-statsborgere	27	157	312	352	130
Religioner	20	147	333	346	132
Politiske syn	17	102	283	405	171
Folkegrupper	28	121	326	381	122

- b. Neste spørsmål handler om det samme. Merk av om du personlig påvirkes av slike forskjeller eller spenninger. Svar med følgende skala: Aldri (- -), Svært sjelden (-), Iblant (\pm), Ofte (+), Svært ofte (++).

Etter din mening:

...hvor ofte har du blitt urettferdig behandlet på grunn av spenninger som har å gjøre med...

	--	-	\pm	+	++
Forskjeller mellom rike og fattige	513	254	137	66	8
Språk	581	217	127	39	14
Kjønn	453	279	166	69	11
Geografiske områder	521	231	151	58	17
Statsborgere og ikke-statsborgere	687	143	100	38	10
Religioner	574	183	128	66	27
Politiske syn	485	205	182	86	20
Folkegrupper	637	144	123	54	20

6. Mennesker har ofte ulike oppfatninger om hvordan politikken fungerer. Hva mener du om følgende påstander? Du kan svare: Helt uenig (- -), Uenig (-), Verken uenig eller enig (\pm), Enig (+) eller Helt enig (++).

	--	-	\pm	+	++
a. Stortinget utformer lover som beskytter politiske flyktninger.	28	120	497	283	50
b. Regjeringen takler landets økonomiske utfordringer på en god måte.	33	142	269	452	82
c. Domstolene er upartiske og dømmer ulike etniske grupper rettferdig.	34	100	309	331	204

7. Er du fornøyd eller misfornøyd med sakene som tas opp her? Svarene er: Svært misfornøyd (- -); Misfornøyd (-); Verken misfornøyd eller fornøyd (\pm); Fornøyd (+); Svært fornøyd (++):

	--	-	\pm	+	++
a. Alt i alt, hvor fornøyd er du med livet ditt nå for tiden?	17	55	141	469	296
b. Hvor fornøyd er du i det store og hele med den økonomiske situasjonen i Norge?	8	39	149	484	298
c. Tenk på regjeringen i Norge. Hvor fornøyd er du med måten den gjør jobben sin på?	39	144	343	380	72
d. Og sett under ett, hvor fornøyd er du med måten demokratiet fungerer på i Norge?	14	49	142	423	350
e. Nå vil vi gjerne vite hva du synes om skole- og utdanningssystemet i Norge.	52	179	268	367	112
f. Hvordan vurderer du helsetjenestene nå for tiden?	28	133	292	423	102
g. Tenk på folk du treffer på tilfeldig, synes du kan man stort sett kan stole på dem man møter?	67	180	322	341	68

8. Ut fra hva du har hørt eller selv erfart:

Behandler politiet i Norge i alminnelighet mennesker på en god måte?

82	2 8	112	3 6	392	
Omtrent aldri	sjelden	iblant	ofte	svært ofte	vet ikke

9. Tenk deg at to personer – en rik, en fattig – stilles for retten, tiltalt for noe straffbart som de ikke har gjort. Hvem av dem tror du mest sannsynlig ville blitt dømt?

13	323	528	8
Den rike ville nok blitt dømt	Den fattige ville nok blitt dømt	De ville ha samme risiko for å bli dømt	Vet ikke

10. Tenk deg at to personer - fra to ulike folkegrupper – stilles for retten, tiltalt for noe straffbart som de ikke har gjort. Hvem av dem tror du mest sannsynlig ville blitt dømt?

415	28	408	1 0
Personen fra en etnisk minoritetsgruppe i Norge ville nok blitt dømt	Personen med norsk bakgrunn ville nok blitt dømt	Begge ville ha samme risiko for å bli dømt	Vet ikke

C – Om religion

1. Mennesker har ulike oppfatninger av hvilken rolle som religioner (grupper og organisasjoner) bør ha i samfunnet. Hva tenker du? Svar ved å markere i hvor stor grad du er uenig eller enig i følgende påstander:

Svarene er:

Jeg er helt uenig (- -), Jeg er uenig (-), Jeg er verken uenig eller enig (±), Jeg er enig (+) eller Jeg er helt enig (++):

	--	-	±	+	++
a. Religiøse grupper bør forsøke å påvirke opinionen når det gjelder sosiale spørsmål.	233	221	435	69	20
b. Religiøse grupper bør alltid stille seg på de undertryktes side.	204	236	435	85	18
c. Religiøse grupper bør konsentrere seg om medlemmenes åndelige utvikling.	67	95	519	235	62
d. Religiøse grupper bør sammen med staten ta ansvar for vår nasjonale kultur.	249	183	284	215	47
e. Religiøse grupper bør være lydhøre overfor nye idéer i samfunnet.	40	46	236	382	274
f. Religiøse grupper bør bruke sin innflytelse til å påvirke samfunnsproblemer.	214	208	341	180	35
g. Religiøse grupper bør først og fremst skape rom for dype, åndelige opplevelser.	88	114	499	205	72
h. Religiøse grupper bør ta et ansvar for utviklingen i samfunnet.	255	209	300	174	40
i. Religiøse grupper bør beskytte landet mot innflytelse utenfra og bevare landets tradisjoner.	310	226	279	113	50
j. Religiøse grupper bør forsøke å henge med på rådende trender i samfunnet.	68	99	395	266	150

2. Med tanke på ulike religioner og livssyn: Finnes det grunnleggende forskjeller mellom disse eller bærer de i grunnen på det samme bildet av hva som utgjør "det sanne liv"? (*Med et sant liv menes et godt og rikt liv med seg selv og andre, med samfunnet, naturen og en følelse av mening.*)

Merk av om du er uenig eller enig i følgende påstander:

	--	-	±	+	++
a. Min religion/mitt livssyn er den eneste veien til det sanne liv.	446	162	240	68	62
b. Alle religioner/livssyn er likeverdige, de har alle det sanne liv som mål.	85	129	279	270	215
c. Det er ingen forskjell mellom religionene, alle er uttrykk for lengsel etter det sanne liv.	151	229	301	183	114
d. Sammenliknet med min religion/livssyn, inneholder andre bare deler av det sanne liv.	245	167	442	90	34

3. Har du opplevd noe av det som beskrives i det følgende? Svar ved hjelp av skalaen: Aldri opplevd (--); Sjelden opplevd (-); Opplevd iblant (±); Opplevd ofte (+); Opplevd svært ofte (++)

	--	-	±	+	++
a. En del sier at deres religion gir dem en trygghet i livet som de ellers ikke ville hatt.	167	123	229	293	166
b. En del sier at deres tro har hjulpet dem til ikke å miste motet i vanskelige situasjoner.	152	115	216	302	193
c. En del sier at de har opplevd at alt i verden var del av en og samme helhet.	269	213	290	132	74
d. En del sier at de har opplevd en følelse av indre fred.	190	192	251	231	114

4. Det er ikke lett å si hvor mye dagens samfunn påvirker religionen. Det finnes mange ulike oppfatninger om dette. Hva svarer du på følgende påstander? Skalaen er: Jeg er helt uenig (- -), Jeg er uenig (-), Jeg er verken uenig eller enig (±), Jeg er enig (+) og Jeg er helt enig (++)

	--	-	±	+	++
a. I dagens samfunn er det større behov for religion enn noen gang.	387	278	225	59	29
b. Religiøse overbevisninger, ritualer og symboler passer ikke i vår moderne tid.	101	251	326	176	124
c. Av hensyn til moralen i dagens samfunn, er det bra at det finnes religion.	118	134	360	300	66
d. Religion er en overlevning fra tidligere tider.	53	83	361	323	158

5. Følgende spørsmål handler om tiltro til religion.

a. Hvis du tilhører en religion, hvor liten eller stor tillit vil du si at du har til din religion/ditt livssyn (organisasjonen/ledelsen)?

Liten tillit (1)	98	38	54	50	345	86	80	88	52	87	Stor tillit (10)
-------------------------	----	----	----	----	-----	----	----	----	----	----	-------------------------

b. Hvor liten eller stor tillit har du til andre religioner i Norge? Sett et kryss.

Liten tillit (1)	203	93	105	103	239	104	65	37	15	14	Stor tillit (10)
-------------------------	-----	----	-----	-----	-----	-----	----	----	----	----	-------------------------

D – Verdier

1. Her beskrives noen ulike personer. Hvor mye synes du personene likner på deg selv? Synes du personen er svært ulik deg, ganske ulik deg, ganske lik deg eller svært lik deg?

<i>I hvilken grad synes du at disse personene likner på deg selv?</i>	Svært ulik					Svært lik meg					
a. For denne personen er det viktig å tenke ut nye ideer og å være kreativ. Han/hun liker å gjøre ting på sin egen måte.	21	46	132	263	277	237					
b. For denne personen er det viktig å være rik. Han/hun vil ha mye penger og kostbare ting.	57	163	207	289	179	80					
c. For denne personen er det viktig å bo i trygge omgivelser. Han/hun unngår alt som kan være farlig.	37	96	174	241	261	166					
d. For denne personen er det viktig å ha det moro. Han/hun liker å "skjemme seg bort".	25	75	142	287	274	170					
e. For denne personen er det viktig å gjøre en innsats for samfunnet.	28	67	166	326	254	131					
f. For denne personen er det viktig å være vellykket. Han/hun håper at andre vil anerkjenne det han/hun oppnår.	15	34	98	187	331	308					
g. Denne personen er alltid på utkikk etter eventyr og liker å ta sjanser. Han/hun vil gjerne ha et spennende liv.	25	69	171	227	241	238					
h. Det er viktig for denne personen å oppføre seg korrekt og unngå å gjøre noe som folk vil si er galt.	59	146	196	239	228	104					
i. Det er viktig for denne personen å bry seg om naturen og verne om miljøet.	58	100	226	285	198	106					
j. Tradisjoner er viktig for denne personen – å følge tradisjoner man har lært fra sin religion eller fra sin familie.	112	168	198	194	197	103					

2. Hvor uenig eller enig er du i følgende påstander?

Jeg er helt uenig (- -), Jeg er uenig (-), Jeg er verken uenig eller enig (±), Jeg er enig (+) og Jeg er helt enig (++).

	--	-	±	+	++
a. Et menneskes verdi avhenger av hvilken anerkjennelse han/hun får fra andre.	374	204	213	155	32
b. Et menneskes verdi er avhengig av om han/hun oppfører seg moralsk.	126	132	274	351	95
c. Ethvert menneske bør få anerkjennelse for at hun/han er et menneske, uavhengig av status og oppførsel.	45	92	225	255	361

Neste del handler om menneskerettigheter. Nå vil vi gjerne vite hva du synes om noen sivile, politiske og sosiale rettigheter.

E – Menneskerettigheter

Svaralternativene er: Jeg er helt uenig (- -), Jeg er uenig (-), Jeg er verken uenig eller enig (±), Jeg er enig (+), Jeg er helt enig (++)

1. Følgende påstander dreier seg om sivile rettigheter. Merk av for hver påstand om du er uenig eller enig.

	--	-	±	+	++
a. Våre lover bør ivareta en borgers rett til å leve etter sin eget standard for hva som er rett og galt.	183279259181				76
b. Mennesker bør fritt kunne gi uttrykk for en hvilken som helst oppfatning.	20	99	206366287		
c. Staten bør ikke blande seg inn når religion på en eller annen måte kommer til uttrykk i det offentlige rom.	127284341159				67
d. Homoseksuelle har samme rett til stillinger i det offentlige som andre.	18	17	70	95	778
e. Umenneskelig behandling må være forbudt under alle forhold.	52	37	81	159649	
f. Så lenge de ikke har ulovlige hensikter burde enhver gruppe kunne samles til offentlige møter, uansett hvor ekstreme deres synspunkter måtte være.	68	175254264217			
g. Staten skal ikke blande seg inn når en religiøs gruppe driver misjonering for sin tro.	59	180402232105			
h. Staten skal ikke blande seg inn i noen form for seksuell relasjon mellom voksne mennesker, som de fritt har valgt.	29	76	191239443		
i. Høyre-radikale politiske grupper bør ha rett til å holde offentlige møter.	54	121419222162			
j. Myndighetene har ansvar for å beskytte kvinners rett til like muligheter for arbeid.	14	28	123312501		
k. Elever bør gis rom og mulighet til å samles til bønn i skoletiden.	213199303172				91
l. Kvinner har rett til å slippe enhver form for seksuell trakassering på arbeidsplassen.	15	28	87	122726	
m. Staten bør ikke hindre kvinnelige lærere fra å bruke hodesjal eller slør av religiøse grunner.	154151263193217				
n. Barn bør få lov til å diskutere alle slags moralske spørsmål på skolen.	10	33	150286499		
o. Kvinner skal alltid ha rett til lik lønn for likt arbeid.	9	21	82	144722	
p. Staten skal slå ned på handlinger som diskriminerer homoseksuelle.	21	26	88	164679	

2. Tenk deg følgende situasjon: *En kvinne, 99 år, ønsker å dø fordi hun synes hun har levd lenge nok. Hun er sliten og lei av livet. Hun er ved sine fulle fem. Hun ber frivillig sin lege om å gi henne en sprøyte som vil avslutte livet.* – Merk av ved følgende påstander om du er uenig eller enig:

	--	-	±	+	++
a. Dødshjelp bør være forbudt under alle omstendigheter.	320	336	201	62	59
b. Dødshjelp bør være tillatt i forbindelse med smertefulle og uhelbredelige lidelser.	31	50	154	340	403
c. Dødshjelp bør være tillatt i forbindelse med smertefulle og uhelbredelige lidelser, men bare dersom alle muligheter for lindrende behandling er brukt opp.	58	112	244	284	280

3. Neste tema dreier seg om abort. Merk av for følgende påstander om du er uenig eller enig:

	--	-	±	+	++
a. Abort bør være forbudt fordi det hindrer et begynnende menneskeliv.	597	177	119	41	44
b. Abort bør være tillatt etter voldtekt.	16	11	54	104	793
c. Abort bør være tillatt etter incest.	22	13	108	108	727
d. Abort bør være tillatt dersom det er stor fare for misdannelser hos barnet.	61	81	196	212	428
e. Abort bør være tillatt dersom kvinnens egen helse trues alvorlig av graviditeten.	13	19	76	162	708
f. Abort bør være tillatt dersom kvinnen ikke har råd til å ha flere barn.	85	106	208	142	437
g. Abort bør være tillatt dersom kvinnen mentalt ikke takler flere barn.	69	93	189	163	464

4. Hvordan ser du på følgende påstander?

	--	-	±	+	++
a. Dødsstraff skal være forbudt på grunn av retten til liv.	79	122	170	199	408
b. Ethvert tilfelle av dødsstraff bør omgjøres til livstidsstraff.	60	96	198	217	407

5. Følgende påstander handler om juridiske rettigheter. Merk av for følgende påstander om du er uenig eller enig:

	--	-	±	+	++
a. Å utsette personer som anklages for masse mord for plagsom psykisk behandling må være forbudt.	137	192	329	173	147
b. En som er mistenkt for noe straffbart skal ha rett til å tie innenfor domstolen.	97	202	345	211	123
c. Politiet har bare rett til å undersøke folks biler under strenge juridiske bestemmelser.	65	221	284	274	134
d. En person mistenkt for gjentatte seksuelle overgrep mot barn skal ha rett til en forsvarsadvokat.	81	88	167	310	332
e. En mistenkt som sitter i varetekt, skal ikke tvinges til å snakke.	65	148	309	267	189
f. En masse morder skal ha fri tilgang til advokat, slik at rettighetene blir ivaretatt.	84	61	178	318	337
g. Å utsette mennesker som anklages for masse mord for umenneskelig psykisk behandling er forbudt.	69	97	306	223	283
h. Husransakelse av politiet i private hjem er forbudt uten etter særlig tillatelse.	48	87	206	311	326

6. Nå går vi over til politiske rettigheter. Disse handler om hva for eksempel staten eller politiet kan gjøre.

Merk av for følgende påstander om du er uenig eller enig:

	--	-	±	+	++
a. Alle som har vært bosatt her i landet så lenge som loven bestemmer, skal ha rett til å avgi stemme ved politiske valg.	31	49	118	269	511
b. Politiet skal ikke bruke vold mot politiske demonstranter.	19	83	258	288	330
c. Alle som har vært bosatt her så lenge som loven bestemmer, skal ha rett til å stille som kandidat ved politiske valg.	41	73	184	267	413
d. Myndighetene har plikt til å garantere politiske flyktninger frihet til å reise fritt.	53	122	434	233	136
e. Myndighetene skal ikke forby offentlige protester, uansett hvor kontroversielt tema det gjelder.	35	173	322	280	168
f. Myndighetene har plikt til å sørge for rimelig levestandard for politiske flyktinger.	36	77	299	349	217

7. Nå lurer vi på hvordan du ser på følgende sosiale rettigheter.

Merk av for følgende påstander om du er uenig eller enig:

	--	-	±	+	++
a. Myndighetene skal sørge for at alle som vil får jobb.	37	86	214	378	263
b. Myndighetene skal sørge for at syke får pleie.	3	12	66	296	601
c. Alle har rett til lik lønn for likt arbeid.	18	30	95	204	631
d. Alle har rett til en arbeidsordning der de får mulighet til hvile og fritid.	9	27	127	328	487
e. Staten skal beskytte barn mot barnarbeid.	6	11	67	149	745
f. Staten skal sikre retten til å starte religiøse friskoler.	101	126	402	215	134
g. Alle har rett til å få en rettferdig lønn.	8	17	74	223	656
h. Myndighetene skal sørge for at arbeidsløse har en god levestandard.	38	102	281	346	211
i. Myndighetene skal sørge for at barns rett til lek og fritid blir oppfylt.	7	31	135	315	490
j. Myndighetene skal sørge for at alle får undervisning om religion i skolen.	66	125	282	294	211
k. Myndighetene skal sørge for at eldre har en god levestandard.	6	17	120	316	519
l. Å ansette en person uten å sikre betalt ferie bør være forbudt.	35	88	408	263	184

8. Så to påstander om forholdet mellom religion og stat. Merk av om du er uenig eller enig:

	--	-	±	+	++
a. Politikere kan rådføre seg med religiøse ledere om forskjellige etiske problemer i samfunnet, men de bør ta beslutninger på et selvstendig grunnlag.	49	66	319	332	212
b. Storting og regjering skal ta beslutninger om utdanning og skole, helt uavhengig av hva religiøse ledere mener.	17	62	261	211	427

9. Det finnes ulike måter å forsøke å forbedre ting på i Norge eller forhindre at noe går galt. Merk av om du har gjort noe av det følgende, om du kunne tenke deg å gjøre det, eller om du aldri under noen omstendighet kunne tenke deg å gjøre det.

	Det ville jeg aldri gjøre	Det kunne jeg nok ha gjort	Det har jeg gjort	Vet ikke
a. Skrive under på en underskriftskampanje.	43	386	549	-
b. Være med på en boikott.	128	235	118	-
c. Delta i en demonstrasjon som er lovlig.	74	615	219	-
d. Delta i en demonstrasjon som ikke er lovlig.	166	427	35	-
e. Okkupere en bygning eller en fabrikk.	669	290	19	-

I skjemaets siste del finnes spørsmål og påstander om tro og religion. Vi ønsker at du svarer hvordan du personlig og mennesker du kjenner ser på dette.

F – Mer om tro og religion

1-1. Hvor ofte tenker du på spørsmål som har med tro og religion å gjøre?

85	246	350	191	106	-
Aldri	Sjelden	Iblant	Ofte	Svært ofte	Vet ikke

1-2. Hvor ofte endrer du måten du tenker om tro og religion på?

218	478	299	59	14	-
Aldri	Sjelden	Iblant	Ofte	Svært ofte	Vet ikke

1-3. Hvor ofte er du kritisk til religiøse læresetninger som du i prinsippet er enig i?

220	167	292	195	104	-
Aldri	Sjelden	Iblant	Ofte	Svært ofte	Vet ikke

1-4. Hvor viktig er det for deg å tenke på religiøse spørsmål ut fra ulike synsvinkler?

181	171	239	233	139	-
Aldri	Sjelden	Iblant	Ofte	Svært ofte	Vet ikke

1-5. I hvilken grad tror du at det finnes en Gud eller høyere makt?

264	175	190	222	127	-
Tror slett ikke på det	Tror antakelig ikke på det	Usikker	Tror til en viss grad på det	Tror helt og holdent på det	Vet ikke

1-6. Hvor ofte opplever du situasjoner der du kjenner at Gud eller en høyere makt griper inn i ditt liv?

53

Aldri

208

Sjelden

131

Iblant

42

Ofte

89

Svært ofte

-

Vet ikke

1-7. Hvordan ser du på påstanden: "Min religion/mitt livssyn har stor innflytelse på mitt dagligliv"?

83

Tar helt
avstand fra

207

Tar delvis
avstand fra

22

Usikker

157

Støtter til
en viss grad

79

Støtter helt
og holdent

2-1. Hvor ofte ber du?

529

Aldri

169

Nesten
aldri

149

Noen
ganger
per år

47

1-3
ganger
per
måned

32

1 gang i
uken

32

Mer
enn 1
gang i
uken

30

Hver
dag

25

Flere
ganger
om
dagen

-

Vet ikke

2-2. Hvor ofte deltar du på gudstjenester i religiøse fellesskap? (Kirke, Moské, Synagoge, Tempel el.l.)

818

Aldri

812

Nesten aldri

258

Noen ganger
per år

48

1-3 ganger
per måned

32

Hver
uke

12

Oftere enn
hver uke

-

Vet ikke

3. Følgende påstander handler om Gud. Merk av for følgende påstander om du er uenig eller enig: Jeg er helt uenig (--), Jeg er uenig (-), Jeg er usikker (\pm), Jeg er enig (+), Jeg er helt enig (++)

	--	-	\pm	+	++
a. Jeg tror at Gud står bak alt som finnes.	501	133	179	71	94
b. Jeg føler at jeg har et personlig forhold til Gud.	501	115	172	117	73
c. Jeg opplever Guds godhet i naturens stillhet.	482	99	202	127	68
d. Jeg tror at det finnes en høyere makt.	319	118	239	173	129
e. Jeg tror at Gud, verden og menneskeheten hører sammen i en enhet.	423	105	252	124	74
f. Gud er så langt borte fra oss at vi ikke vet hva eller hvor han er.	308	99	340	133	98
g. Jeg tror at det finnes noe som er større enn oss mennesker.	185	87	233	246	227
h. Jeg tror at Gud står bak alt som lever.	490	126	195	62	105
i. Jeg kjenner Guds godhet i naturens skjønnhet.	464	118	223	95	78
j. Jeg tror at kjærlighet mellom mennesker er noe som kommer fra Gud.	502	114	203	81	78
k. Jeg tror at Gud er summen av alt som eksisterer.	515	103	233	60	67
l. Gud er så høyt over oss at vi ikke har mulighet til å forstå det.	395	106	271	116	90

4-1. Snakker du noen gang med mennesker som har en annen tro/et annet livssyn enn du selv har?

52

Aldri

49

Svært sjelden

24

Iblant

29

Ofte

34

Svært ofte

-

Vet ikke

4-2. Er du på fritiden sammen med mennesker som har en annen tro/et annet livssyn enn du selv har?

61

Aldri

10

Svært sjelden

29

Iblant

29

Ofte

27

Svært ofte

-

Vet ikke

4-3. Hender det at du er på besøk hos mennesker som har en annen tro/annet livssyn enn du selv?

79

Aldri

16

Svært sjelden

34

Iblant

19

Ofte

19

Svært ofte

-

Vet ikke

5-1. Hvordan vil du beskrive dine foreldre (eller foster-/steforeldre) og din beste venns forhold til religiøs tro?

	Far	Mor	Venn
Absolutt ikke-troende	26	16	21
Ikke-troende	20	19	22
Tviler	14	15	12
Tror	15	24	13
Tror absolutt	8	12	5
Jeg vet ikke	7	5	9
Kan ikke svare	8	9	7

5-2. Hvor viktig er det for dine foreldre (eller foster-/steforeldre) at du deler deres tro eller livssyn?

	Far	Mor
Slett ikke viktig	14	12
Ikke viktig	29	23
Ganske viktig	10	12
Svært viktig	5	7
Jeg vet ikke	5	6
Kan ikke svare	10	11

5-3. Vil dine foreldre (eller foster-/steforeldre) at du skal delta i religiøse aktiviteter eller gudstjenester?

	Far	Mor
Nei, de lar det være helt opp til meg	74	71
Nei, ikke direkte, men de ønsker det	18	13
Ja, de inistererer på det	3	4
Jeg vet ikke	7	6
Kan ikke svare	11	12

G Til slutt

Så til slutt noen spørsmål om deg. Bare svar ærlig ja eller nei, og gå raskt til neste spørsmål.

	Ja	Nei
a. Har du noen gang oppført deg grådig ved å ta mer enn din del av noe?	109	148
b. Har du noen gang gitt andre skylden for noe du hadde gjort?	725	233
c. Har du noen gang tatt noe som tilhørte noen andre?	612	396
d. Har du noen gang jukset i spill?	850	109
e. Har du noen gang utnyttet andre?	720	428
f. Lever du alltid slik du selv mener man bør leve?	271	678

* * *

Takk for at du svarte på spørreskjemaet!

* * *

Det er fint om du sjekker at du har svart på alle spørsmålene. Om du har noen spørsmål eller kommentarer til selve undersøkelsen kan du skrive det i ruten nedenfor.

I rapporten ser vi på nærmere på ungdoms syn på religion og menneskerettigheter i en flerkulturell kontekst. Det empiriske materialet består av spørreskjema-data fra 1000 ungdommer mellom 16 og 19 år, bosatt i Oslo-området. Undersøkelsen viser hvordan fire forskjellige livssynsgrupper forholder seg til politiske-, juridiske- og sosioøkonomiske rettigheter. Aktuelle forklaringer på hvorfor noen slutter opp om disse rettighetene, mens andre er mer skeptiske, har å gjøre med religionens rolle i det moderne samfunn, synet på mangfold, sosial tillit, samt høyre-autoritære strømninger. Rapporten er relevant for Den norske kirkes trosopplæring, så vel som annet ungdomsarbeid.

KIFO Rapport 2017: 2

Rapporten er utgitt av:

KIFO, Institutt for kirke-, religions- og livssynsforskning
Pb. 37 Sentrum, 0101 Oslo

www.kifo.no
kifo@kifo.no

© KIFO, Institutt for kirke-, religions- og livssynsforskning, 2017
ISBN 978-82-92972-45-8
ISSN 0807-7517